

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК

THE HERALD

Суспільно-політичний місячник

З М І С Т

	стор.		стор.
Три вузли	2	В. Кочмар — Ганебний вчинок	
І. В-к. — Маскарада дружби	3	Польщі	17
Проф. О. Оглоблин — Проблема Української економіки в науковій і громадській думці XIX — XX в.	6	Українсько-шведська угода 1657 р. ...	19
Є. М. — З нотатника	8	Достосували	20
Проф. В. Січинський — Перший пароплав „Українець”	10	Пам’ятка	21
М. В-ак. — Большевицька Розв’язка національного питання	12	Ювілей НТШ та УВАН	22
		В. Щ-ій. — Срібна земля кличе	25
		Ф. О. — Сильніше від кордонів	28
		І. Б. — Вирізки з лектури	29
		Б. К-ий. — Свят вечір	31

ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ СВОБІД, УКРАЇНИ

Року 1919, 22 січня на Софіївській площі, у Києві, перед військом і народом проголошено універсал Директорії про з'єднання Українських Земель.

„Від нині во єдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, Західньо-Українська Народня Республіка (Галичина, Буковина й

Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися віковічні мрії, якими жили й за які вмірали крапці сини України. Від нині є єдина, незалежна Українська Народня Республіка.”

(З Універсалу Директорії — 22. 1. 1918 р.)

„Українська Національна Рада постановила:
Українська Національна Рада, виконуючи право самовизначення Українського Народу, проголошує торжественно з'єднання з нинішнім днем Західньо-Української Народної Республіки з Українською Народною

Республікою в одну одноцільну, Суверенну Народну Республіку.”

(З ухвали Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 р. про злуку Західньо-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою.)

Т Р И В У З Л И

Світова напруга на початку цього року є найбільшою в трьох вузлах: Індокитай, Берлін і Корея. Президент Айзенгауер в посланні Конгресові заявив, що допомога Індокитаєві буде продовжуватись. Ця заява свідчить, що війна в Індокитаї виходить далеко поза межі інтересів Франції. В кінці грудня червоні війська Го-Чи-Міна розпочали черговий наступ. Захопивши м. Таек на річці Меконг, червоні підійшли до найбільшого, але властиво беззахисного Таїленду, поширили свої військові дії в Ляосі і загрожують Камбоджі. В першій половині січня дійшло до великих боїв між червоними та французькими військами. На якийсь час французам удалося затримати просування червоних, але партизани, залишені після квітневого наступу в північному Ляосі, розгорнули свої дії і загрожують Долині Глеків, де зосереджені головні французькі сили. В Індокитаї, вірніше у В'єтнамі, французи і їх союзники в'єтнамці тримаються у великих приморських містах і в кількох укріплених пунктах в середині країни. Більша-ж частина В'єтнаму фактично опанована владою Го-ЧИ-Міна. Утримуючи досі за собою гирло Червоної ріки, французи залишаються господарями двох держав: Ляосу з півторамільйоновим населенням і Камбоджі з чотирма мільйонами населення. Обидві ці держави не можуть дорівнятись В'єтнамові з його 22. мільйонами населення та великими природними багатствами. Але стратегічне значення тих невеликих держав дуже велике. — вони заслоняють Таїленд, Бірму, Малаю і всю південно-східню Азію від навали червоних. Грудневим наступом червоні проламали цю заслону.

Що вабить червоних в цій частині світу? Південно-східня Азія, головний постачальник гуми й олова, з неї вивозиться цукор, нафта, чай, манган, вольфрам й інше. Китай і Японія вивозять звідтіля риж, а постачають туди свої промислові товари. Японія, ізольована від економічних взаємин з цими країнами, попадає в дуже скрутне економічне становище. Стратеги в Москві і Пекіні це добре розуміють. Недавно Китайський уряд створив біля Бірми „автономний Кочинський район“, щоб звільнити племена кочан, які населяють Бірму. Стара московська імперська тактика „возз'єднувати“. Підчас війни американці промостили в джунглях бірманську залізницю, через яку почалося Китай. Тепер через неї збирається Китай постачати Бірму.

В Москві уважно стежать за операціями в Індокитаї. Наступ в Ляосі і пересування червоних військ розпочалося 22. грудня, а через 4 дні, „Ізвестія“ повідомляли про те, що уряд

Камбоджі просив військової й технічної допомоги у Таїленда. Московська газета твердить, що ту допомогу їм приобіцяно. В Кремлі добре знають, що ніякої допомоги Таїленд дати не може, бо країна не має своєї промисловости. „Ізвестія“ пишуть, що це все „інспірують ЗДА“, які, мовляв „використовують Таїленд для своєї експанзії і втручаються в Індокитай“. В січневій статті „Правди“ про Індокитайську війну говориться, що Індокитаї хоче миру, але „певні кола ЗДА тиснуть на французький уряд, щоб не дати йому домовитись з урядом демократичної республіки В'єтнаму про припинення військових дій“. В Москві добре знають, що замирення в Індокитаї означає відхід французів звідтіля, за чим прийде опанування Індокитаю червоними і контролю південно-східної Азії. Велика й багата природними покладами Азія завжди вабила російський імперіялізм, на неї вказував Ленін, надіючись, що оволодівши, бодай частково, Азією, Росія заволодіє і західною Європою. Від цих плянів не відмовились і теперішні володарі Кремля в союзі з Пекіном.

Конференція на колесах.

В Берліні зібралася ще одна миролюбива конференція. Довго говорили про місце, де мали б засідати міністри зовнішніх справ 4-х держав і устійнили, що один тиждень Конференція радитиме в східньому Берліні, а другий — в західньому. Що-тижня будуть переїздити й перевозити Конференцію з одної території на другу. Тисячі людей: журналісти, перекладачі, експерти, технічні співробітники, охоронці та інші, будуть мандрувати з східнього в західній Берлін і навпаки. Конференція на колесах!

Ніхто в успіхи її не вірить і миру вона не принесе. На ній радитимуть над такими чотирма головними проблемами: об'єднання Німеччини, атомовий проект Айзенгауера, допущення Уряду Червоного Китаю на Конференції Великих і в ООН і Австрійська проблема. У Вашингтоні не покладають великих надій на конференцію, а сподіваються, що непримирлива позиція Молотова вплине на французький уряд і тоді він прискорить ратифікацію угоди про колективну оборону Європи. В Москві знають, що Європа війни не хоче, а радше хоче миру за всяку ціну. Знають і те, як боїться Франція німецьких дивізій в Європейській Армії і на тому надіються виграти на берлінській конференції. Всі політичні аргументи на цій конференції є в руках західнього світу, а зокрема ЗДА. А найбільшим з них є оті відцентрові, протимпеські і протикомуністичні прагнення народів національних

республік. Та чи скористаються цими атутами політики ЗДА, покаже перебіг конференції.

Трагікомедія з полоненими закінчилась.

22. січня закінчився термін, передбачений корейським перемир'ям, утримання полонених в таборах. Долю цих полонених мала б вирішити, згідно з умовою про перемир'я, далекосхідня політична конференція, але до неї не дійшло та чи й дійде взагалі. Після того, як президент Південної Кореї Сінман-Рі звільнив понад 27.000 корейців, не вірячи у висліди корейського перемир'я, за дротами залишилось ще 22.000 полонених. Охорону над ними перейняв Індуський уряд, вірніше Індуське військо. Три місяці обробляли й переконували полонених комуністи й нічого не осягли. Полонені відмовились повертатись до Північної Кореї й до Китаю. Тоді голова індуського уряду, війська якого охороняли полонених, щоб не звільняти полонених після прийнятого перемир'ям терміну, пробував передати цю справу на розгляд політичної конференції, яка колись може зібратися. Коли ж переконався, що примусити ОН далі тримати полонених за дротами не вдасться. Неру видав наказ командуванню індуського загону, який охороняв полонених, вернути їх військовому командуванню ОН з тим, що воно не звільнить їх до рішення неіснуючої політичної конференції. Союзне командування заявило, що 22.000 полонених, які відмовились повертатись до комуністичної Кореї й Китаю, будуть випущені з під охорони. В Сеульському порті приготовано транспорт для перевозу більшості полонених на острів Формозу.

А Китайський комуністичний уряд вважає, що звільнення полонених не тільки підкопає перемир'я, а зірве й мир, який мала б виробити далекосхідня політична конференція. Пекінське радіо заявило, що червоні не приймуть назад своїх 347 полонених. Всю вину за таке закінчення трагікомедії з полоненими диктаторський уряд Мао перекладає на ЗДА. Корейська трагікомедія з полоненими закінчилась, в Берліні починається конференція на колесах, а в Індокитаї червоні посилили гарячу війну. Про мир говориться, а дійсність снує своє: вузли напруги світової, що далі, то більше заплутуються. Немає виглядів, щоб ті вузли вдалося розплутати — мабуть доведеться таки розрубувати.

Ставайте передплатниками журналу „Вісник”.

Надсилайте передплату на 1954 рік.

І. В-к

МАСКАРАДА ДРУЖБИ

Довший час советська преса писала про Переяславську угоду, по їхньому раду. — готувала і обробляла мізки народів в московському царстві. А в грудні ЦК, КПСС, Рада Міністрів і Президія Верховної Ради ССРСР видали постанову „Про трьохсотліття возз'єднання України з Росією”. Советська преса тексту постанови не наводить (мабуть незручно), а всі московські газети за 9. грудня помістили на першій сторінці її від редакції без підпису. В передових коментарях ще раз переповіджено зміст постанови; децю спопуляризовано її. В тексті написано, що Уряд, Партія і Верховна Рада ухвалили відзначити в січні 1954 р. „Трьохсотліття возз'єднання України з Росією, як видатну історичну подію, велике національне свято українського і руського народів і всіх народів Советського Союзу”. Постанова зобов'язує: „місцеві, партійні і советські організації широко відзначити цю дату, організувати лекції, доповіді й бесіди для дальшого скріплення дружби народів Советського Союзу”. (підкр. ред.)

Слово дружба в постанові, як і у всій пресі відмінюється на різні лади, політичний наголос ставить на неї. В грудні минулого року, як відомо, по всіх Республіках Советського Союзу „трудящі” мали виклинати Берію і в отих викляттях обов'язково всі обвинувачували його за спробу підірвати ту дружбу. „Цей негідник — заявив на зборах советських письменників П. Тичина — хотів підірвати основу нашої багатонаціональної держави, — дружбу народів ССРСР, хотів зокрема зруйнувати віковичну, кров'ю скріплену дружбу українського народу з великим русским народом.”

Три урядові чинники Імперії, наказуючи святкувати ювілей Переяслава, велять використати це святкування для скріплення дружби народів багатонаціональної держави.

Можна говорити різно про советські постанови та укази, можна відмахуватись від них кількома словами, що це, мовляв, стандарт і шаблон, але безсумнівним є, що вони цілеспрямовані і в них найкраще видно, що дошкульє імперському урядові. Так було завжди. Так є і цього разу. Недарма ж постанову видали: Партія, Уряд і Верховна Рада разом.

Коли уряд наказує так величаво святкувати трьохсотлітню давнину, щоб цим скріпити дружбу народів багатонаціональної держави, то це значить, що та „дружба” є такою, що загрожує цілій державній тоталітарній системі. тисне на тоталітарні обручі, якими штуч-

но тримається багатонаціональна держава. В постанові, як і у всіх чисельних публікаціях, коли говориться про дружбу, то обов'язково підкреслюється дружбу українського народу до „великого руского”. Це не є нове, бо у большевиків „соціалістичні інтереси великоруських пролетарів співпадали з інтересами національної гордості великорусів” завжди.

Цього разу большевики відгребують історичну давнину, щоб за допомогою історичного факту, очевидно надаючи йому імперського наświetлення, зміцнити дружбу українського народу до московського центру. Розміри святкування, наголошення, яке робиться на ньому, небувале і нечуване досі. За другої світової війни, після катастрофічних поразок на фронті, після української зради, як називали в Москві поставу українства до советської системи в час війни, після того, як український народ вилонив з себе Українську Повстанську Армію (УПА), імперський уряд перемігши паніку в себе, ввів далекойдучі зміни в армії: погони, орден Кутузова, Суворова і... Хмельницького. Не знаю, за які діла орден Хмельницького нагороджувано, але його введено, бо треба було щось дати українцям, щоб знеутралізувати їх сепаратизм. За тим прийшов червоноблакитний прапор, гимн і домагання Сталіна ввести Україну до ОН. Коли то робилося? В часи ідейно-політичного банкрутства, адміністративного параліжу імперської системи. Для чого? Щоб злагодити національно-політичне напняття в Імперії, щоб вбрати український сепаратизм в імперські норми згори. Цьогорічна імперська маскарада з Переяславською угодою розмахом куди ширша, засяг її глибший, але причини ті самі. Дошкулє недружба українського народу до Московії.

В Києві, як пише Бажан „ми докладемо всіх сил, щоб зробити її (декаду — ред.) справжнім святом, продемонструвати ту пошану й любов, яку плекає наш народ до „великої культури руского народа”. На цьому не кінчається зобов'язання Бажана від письменників. В травні 1954 р. буде скликано Пленум Союзу советських письменників, на якому буде перевірено й проаналізовано „зроблене письменниками Советської України для відображення чудесної, благородної, всеобіймаючої і животворчої теми дружби народів і перш за все дружби українського до російського народу.” Оце всеобіймаюча, животворча і прочая, і прочая — говорить про характер, зміст і політичний напрямок імперської маскаради. Політична лінія в постанові, проведена від першого до останнього рядка одна. Налювати український народ зовнішніми загарбниками і змусити цим його полюбити московський центр. В постанові кілька разів повто-

рюється думка про те, що дружба України з Росією, то єдина запорука в обороні від „зовнішніх ворогів”, „єдино вірний шлях” збереження української державности. „На спільній боротьбі проти визискувачів і чужоземних загарбників, які посягали на рускі й українські землі, розвивалась і міцніла, кров'ю скріплена дружба двох великих братських народів.” Більше того, постанова твердить, що тільки завдяки тій нерозривній дружбі „український народ урятував себе і зберіг, як націю.” Від кого? Та від тих же зовнішніх загарбників. І розвиваючи далі переваги тої дружби, в постанові говориться, що завдяки їй український народ „добився нарешті здійснення своєї віковичної мрії, створив свою національну українську державу”.

„Дружній руский нарід” і його авангард, комуністична партія не зеперечують навіть держави, а тільки бояться любови українців до своєї Батьківщини-України. Тому й хочуть змусити українців визнати за вітчизну не Україну, а Росію й полюбити руский народ, що об'єднував і злютовував українську й інші землі навколо свого центра. Вбити національну українську гордість, почуття окремішности, а змусити любити чужу вітчизну Росію. Для того і затіяли в Москві оту бундючну маскараду проти українського сепаратизму, який безсумнівно наростає в українській гуші. Вже не вистачає говорити про здобутки дружби після жовтня, бо це пропагандивне торохтіння дає протилежні наслідки. І Москва вирішила поглибити „дружбу”, спираючись на історичну давнину. „Вона (дружба) зародилась в ті далекі роки, коли руский народ об'єднував і злютовував всі народи, що населяють нашу вітчизну, для відпору чужоземних загарбників, які посягали на наші землі, на наші необчислимі природні багатства.” Знов іноземні загарбники! Та це місце з передової до постанови важливе і цікаве не тільки отим зовнішнім аспектом.

Московський уряд ствердив постановою, що москалі об'єднували і злютовували і за царів і за комісарів, і за диктаторів це роблять. Комуністична партія, авангард того народу, перейнявши в спадщину багатонаціональну державу, продовжує діло, розпочате в давнину, міняючи форми „об'єднання”, а суть залишаючи незмінною. Про комунізм не говориться в постанові, а про Росію, яку перейняли большевики від царів, а вірніше, яку їй передала російська демократія. Не говориться й про прогрес соціальний і всякий, бо „возз'єднання України з Росією” говорить постанова, „дивлячись на те, що на чолі Росії були цар і поміщики, мало величезне прогресивне значення.” Знамените й повчальне твердження для деяких земляків, які ще й досі задурма-

ноють голови української спільноти дурійками про прогресивні процеси в сучасній Україні, радіють з ліквідації клас, як прогресивного явища, а Україну хочуть проектувати в безкласовому соціалістичному пляні. Можновладці ж Кремля, що змушені обороняти імперію від національних сепаратизмів, а найбільше українського, говорять виразно московською мовою про прогрес і дружбу. Прогресивне все те, що зберігає і побільшує Московську Імперію, а що її послаблює, чи загрожує, то реакція. Так було у них завжди, так є і нині. На жаль, чи на наше лихо, „прогресивні” і „демократичні” соціалісти не бачили отого імперського чорта в большевиків і його окресленої московської іделогії і, шукаючи компромісу з ними, утопили свою національну ідею в московській імперській ковбані. Не бачать його й нині, коли виглядають позначки зміни, еволюції в світогляді большевиків. Та коли б тільки це. А то в отому настирливому шуканні й вигляданні нових неїв пробують достосувати свою національну ідею до імперської. Тому й базикають про „прекрасний народ”, який віками „об’єднував і злитовував”, — все лихо у них тільки в режимові. Большевицька ж партія, авангард того народу, готуючи Росію до завтрішнього бою, говорить виразно московським людям: ви були великими, бо об’єднували й злитовували слабших. Постанова визнає і Українську Національну Державу, і націю українську, але все то від братнього народу. Тільки батьківщину накидають свою — московське царство. Деякі антикомуністи — „демократи” земляки цього не бачать і не чують як російські антикомуністи кричать: Минуле Росії наше! Майбутнє теж наше! Та й кидаються в обійми імперського антибольшевизму, радіючи, коли їх вправний марксист ляскає по плечах. Хочуть і думають, що роблять велику політику, а попадають в тенета імперські, хоч і антибольшевицькі.

Після кількох постанов про піднесення господарства і промисловости, в яких уряд большевицький ствердив про стан кризи господарської, в кінці 1953 р., прийшла постанова ідеологічного характеру. Між ними є глибокий внутрішній зв’язок. Імперія корчиться в прогресивному паралічі. В національних республіках наростає національна стихія, найнебезпечніша для імперії. На Україні найсильніше відчувається подихи тої нової сили, тому для неї і організовано цей ювілей — маскараду. Обороняючись ідейно-політично від „антинародних буржуазно-націоналістичних навітлень історичного значення „возз’єднання України з Росією”, як то пишеться в постанові, Москва пробує маскарадою дружби загамувати природній закономірний процес відриву України

від Москви і підкреслює в постанові „марність всіх спроб буржуазних націоналістів підірвати і зруйнувати вічний союз українського, руського та інших народів ССРСР”. Преважним є те, що Москва змушена доводити, переконувати і, обороняючись, хоче заперечити історичну правду імперською легендою „возз’єднання”. Тому й наказано будувати пам’ятник Хмельницькому, організувати сесію Академії Наук в Переяслав Хмельницькому в травні, ц. р., а львівському філіалові Академії велено провести засідання Наукової Ради в тих містах, де відбувалися битви Богдана Хмельницького проти польської шляхти.

Гетьман Хмельницький і в помислах не мав „возз’єднувати” Україну з Московією, а, потребує військової допомоги, склав з царем Олексієм угоду чи контракт, за яким Україна зберегла свою державну незалежність з усіма правними компетенціями суверенної держави. Переяславський контракт так формулював взаємні обопільні відносини держав:

1. Влада законодавча і адміністративна належить гетьманському правительству без участі і втручання царського правління.
2. Українська держава має своє окреме самостійне військо.
4. Суб’єкт неукраїнської національності не може бути на уряді в державі українській.
6. Українська держава обирає собі голову держави по власній уподобі, лише сповіщаючи царське правління про своє обрання.
14. Право гетьманського правління вільних міжнародних зносин з чужинними державами.

Такі головні пункти т. зв. „переяславських статей”, які визначали взаємини між Україною і Московією.

Богдан Хмельницький, укладаючи угоду з Московією, не міг передбачати намірів Москви, а коли побачив їх, то почав шукати способів, щоб і той військово-кон’юнктуральний альянс, яким була угода в Переяславі, зліквідувати.

Нині Москва, щоб загамувати відцентрові стремління, сепаратизм українського народу, його прагнення жити вільно у своїй державі, без большевицької опіки „великого російського народу”, намагається зробити з великого Гетьмана „возз’єднителя”-єдиноділимця. Імперська маскарада, яку організує Москва, — то черговий етап російсько-української війни. Марні намагання володарів Кремля підміняти суть тієї війни маскарадою дружби. Імпреза ще більше збудить сковану національну гордість, посилить національну стихію, яка

(Закінчення на ст. 6-тій)

Проф. Ол. Оглоблин

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В НАУКОВІЙ І ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ XIX – XX В.

(Закінчення.)

Поняття української економіки, як економіки територіяльної, не могло довго залишитися в своїх сталих формах. Колізія між економічними інтересами України й тогочасним її політичним (розуміння цього певною мірою помітне було в Яснопольського) сприяла перетворенню поняття територіяльної економіки на поняття економіки національної. Ото-ж не дивно, що десь на початку 1880-х років проблема української економіки з'являється вже в національній формі. Велика заслуга в цьому належить Сергієві Подолинському, відомому українському політичному діячеві — емігран-

(Закінчення з ст. 5)

у відповідний час стане в національні лави до останнього бою за свою національну правду.

Чи можемо ми, українська спільнота на чужині, бути тільки свідками здалека тих подій на Україні? Ні. Однодумно, одностайно станьмо проти ворожої комуністичної акції, даймо їй відсіч і оборонім свою історичну правду перед світом від московського підступу.

„ОДНА, ЄДИНА, НЕРОЗДІЛЬНА, ВІЛЬНА, САМОСТІЙНА УКРАЇНА ВІД КАРПАТІВ АЖ ПО КАВКАЗ”. Скажім це могутньо й сильно повним голосом світові.

Вранці рано, в Пилипівку,
Якраз у неділю,
Побігла я за водою.
Дивлюсь: гетьман з
старшиною...
Я води набрала,
Та вповні шлях перейшла їм;
А того й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати.
І вже ледве я не-ледве
Донесла до хати
оту воду.
Чом я з нею
Відра не побила?...
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тою клятою водою!
От за що мене, сестрички,
І в рай не пускають!
Великий Льох (містерія) Т. Шевченко.

тові. Знавець українського господарства, ще й в його історичному розвитку, Подолинський, що був добре обізнаний з господарчим життям тогочасної Західної Європи, вперше поставив на всю широчінь проблему українського капіталізму. І це зроблено було ще тоді, коли за спірне вважали питання про капіталістичний шлях історичного розвитку Східної Європи. Року 1880 в Женеві Подолинський видає свою працю „Ремесла і фабрики на Україні”, де вперше подано загальний нарис розвитку української промисловости — і ремісничої, і фабричної. Ця праця цікава не лише своєю аналізою промислового капіталізму на Україні. Важливо те, що Україну Подолинський розглядає як окремий-господарчий організм, в якому відбуваються ті-ж самі економічні процеси, які відбувалися в Західній Європі.

В кінці 19 в. проблема укр. економіки постала на ґрунті загострення економічної боротьби, що точилася поміж російським і польським промисловим капіталом на укр. ринкові. Змагання московських та лодзінських фабрикантів за український ринок не могло не відбитися на укр. економічній думці. Московські фабриканти весь час галасували про небезпеку, вбачаючи в розвитку польської індустрії величезну загрозу для себе. У 80-х роках цей голос московських фабрикантів залунав гучніше. В цих умовах неминуче повставала проблема укр. ринку. Треба було розв'язати питання про те, яке відношення укр. ринку до російської промисловости та до промисловости польської, до московського ситцю й ситцю лодзінського. Це, звичайно, висувало на порядок денний цілу проблему української економіки. Умови громадсько-політичного життя українського в межах Російської Імперії були тоді такі, що це можна було зробити лише за кордоном, зокрема у Галичині. Спробу розв'язати це питання зробив відомий галицький політичний діяч Юліян Бачинський у своїй праці „Україна Irredenta” (перше видання 1895 року у Львові). Там Бачинський поставив проблему взаємовідношення української, польської й російської економіки. Стверджуючи, що на терені Російської Імперії відбувається процес капіталістичного розвитку („економічна європеїзація Росії”), він каже про неминучість „політичної європеїзації Росії”, прилучення її до кола буржуазно-конституційних держав, зростання її перемогу національно-визвольних елементів і врешті рзпад Російської Імперії. Отож,

треба було з'ясувати, яке місце належить Україні в складі Російської Імперії. Це питання Бачинський розв'язує на ґрунті економічних особливостей трьох країн України, Росії й Польщі. Він перший чітко поставив проблему трьох економічних центрів на терені Російської Імперії, трьох відрубних територій — польської (Варшавсько-Лодзінська), великоруської (Московсько-Ярославська) та української (Харківська). „Економічна відрубність тих трьох головних територій — писав Бачинський — опирається з одної сторони на неоднаковим, нерівним степені економічного розвою поодиноких територій, а з другої сторони на рівності і тожсамості їх щодо плекання поодиноких галузей продукції”. Бачинський доводив, що „при браку згідності інтересів поодиноких економічних територій Росії, при браку одноцілості економічної Росії, годі думати, щоби змогла удержатися і її політична одноцілість”. „Самостійність політична України — продовжує Бачинський — то *conditio sine qua non* її економічного і культурного розвою, услів'я взагалі можності її екзистенції”.

Основні досягнення XIX ст. в розвиткові проблеми укр. економіки були такі. З одного боку, в дослідях видатних українських економістів того часу було доведено, що Україна являє окремий господарчий терен, економічні інтереси якого не повинні бути занедбані. З другого боку, в діяльності українських політичних угруповань того часу територіяльна проблема укр. економіки сполучається з національними та соціальними інтересами укр. руху. Укр. громадянство в 19 в. констатувало суперечність економічних інтересів України та її політичного стану. Українські революційні кола вказали й вихід з цього — національне визволення України. Проблема укр. економіки консолідується, як поняття національної економіки й розв'язується революційним шляхом.

Доба I-ої чверти 20 століття яскраво позначилася в розвиткові укр. економічної думки. Проблема укр. економіки в цей час виходить на ширші простори наукової й громадської думки. Швидкий темп розвитку укр. сільського господарства й промисловости, безупинний доплив чужоземних капіталів до укр. господарства, — з одного боку; з другого боку, збільшення політичного гноблення й економічного визиску збоку — все це позначилося на стані української економічної думки. Треба трохи зупинитися на двох моментах: це поширення на Україні впливів чужоземного капіталу, особливо франко-бельгійського, — й те економічне, політичне й національне гноблення, що його Україна відчувала з боку Російської Імперії. Західно-європейський капітал з'являється в укр. господарстві, головне в промисловості (в донецькій промисловості на-

самперед) ще з 2-ої половини 19 ст., але його вплив в укр. господарстві виявився щойно в кінці 19 ст., в період промислового піднесення 90-х років. Вже в перші роки XX ст. західно-європейський капіталізм в українському господарстві концентрувався в формі капіталу фінансового, й напередодні I. світової війни цей процес у південно-українській промисловості був, мабуть, завершений. Україна стає немов би тереном змагання російського й закордонного капіталу, ото-ж проблема української економіки набирає міжнароднього значення. Але участь російського капіталу в українській промисловості була незрівнянно менша, порівнюючи до капіталу західно-європейського. Зате політичний вплив Росії на Україні був значно більший. Російська політика на Україні на початку XX ст. виявилася в формах неприхованого економічно-політичного й національно-культурного гноблення. Суперечність між потужним економічним розвитком України й її політично-національними поневоленням викликала чимраз гостріший спротив з боку українського громадянства, що не могло не звернути на себе уваги в Західній Європі.

Ці настрої охопили широкі кола українського населення. Знов таки, як колись у першій чверті XIX в., українські (територіяльно) господарчі кола (головне на Південній Україні) підносять на своїх численних з'їздах та нарадах (іноді навіть конспіративних) питання про те, що економічна, а разом з тим національна політика Росії суперечить інтересам господарства України. Виникає думка про утворення економічної Чорноморської республіки з центром в Одесі. І ця думка виникає не в колах національно-українських, а серед тої інтернаціональної буржуазії, що в Одесі віддавна утворила собі міцну базу. Подібні думки були і в колах донецьких промисловців.

В той же час інтерес до проблеми української економіки поширюється і в українських національних колах, які не тільки протестують проти економічної політики Росії щодо України, але й висувають певні національно-політичні вимоги, ставлячи на порядок денний автономію або й самостійність України. У політичних програмах і агітаційних виданнях українських партій (і ліберальних і соціалістичних), в численних публіцистичних статтях їх чільних представників, у фахових працях українських економістів проблема української економіки трактується, як проблема національна. Виходячи з того, що Україна являє собою окремий господарчий терен, суцільний господарчий організм, українські політичні діячі, публіцисти і вчені доводили, що інтереси української економіки вимагають нових, самостійних форм політичного життя України. М. Грушевський у своїх публіцистичних творах

не раз зупиняється на питаннях української економіки. У статті, присвяченій Україні, в збірнику „Форми національних рухів сучасних держав” (за ред. Костелянського) він визначав не тільки культурно-національні, а й суто економічні умови українського життя. На думку Грушевського, вони, „такі, що вимагають самостійної української господарчої політики, зважаючи на те, що ці умови в корені відмінні від умов північно-західних країн Росії”. З'являється низка праць, присвячених загальним або спеціальним питанням української економіки.

Один з лідерів української соц-демократії М. Порш спеціально студіює питання про розвиток українського робітничого ринку („Робітництво України” та інші праці). Другий укр. економіст — Стасюк, в статті „Економічні відносини України” зібрав численний, дуже цікавий матеріал, що дає можливість з'ясувати питому вагу українського господарства в системі Російської Імперії та зв'язки його з польським господарством. Маємо ще низку праць українських економістів (Матвієва, Гехтера то-що).

Таке пожвавлення укр. економ. думки було помічене в російських колах і спричинилося до певної дискусії. Відомий російський економіст П. Струве в своїх статтях (напр. „Общерусская культура и украинский партикуляризм”) не раз виступає в укр. справах, зокрема в справі української економіки. Струве особливо цікавився співвідношенням укр. економіки та політичного й культурного стану України. Він казав, що „капіталізм розговариває і будет розговаривать не по малорусски, а по русски”. Ця думка яскраво відбивала ідеологію російських імперіялістичних кол. З другого боку, в своїх наукових студіях, присвячених історії російського господарства (напр. „Крепостное Хозяйство”), Струве намагався довести, що завсіди існував зв'язок між господарством України й Московщини. В укр. пресі було кілька статтів, де заперечується думки Струве. У статті Гордієнка (М. Порша) „Капіталізм и русская культура на Украине” подано систематично заперечення проти доводів Струве. Гордієнко доводить, що капіталізм на Україні, в дальшому своєму розвитку, приводить до поширення національного руху, втягнення ширших кол українського суспільства в цей національний рух. Він каже: „Доки укр. селянство буде розмовляти українською мовою, доти капіталізм на Україні розмовлятиме не російською мовою, а мовою українською”.

19 в. і початок 20-го дали багато для витворення й консолідації проблеми укр. економіки, але тая проблема ставилася або в площині практичної господарчої діяльності на

Е.М.

З НОТАТНИКА

3. XI. 1953. Пан Ф. Гладков ч, б, советського місячника „Новий Мір” в статті під наголовком „Про культуру мови” дуже жалісно нарікає на „українізацію” мови його народу, зокрема на заміну „г” на „українське” (як він каже) „г”, називаючи це „гхеканням” (гхеканье) Це гхекання, („несвойственное праїзнашенію русскаво человека”) проникло навіть на театральний кін, звідки, мовляв, затроює музику його рідної мови в широких масах московської людности.

„Слишать невиносімо” — скрикує обурений клясик советського письменства.

Але не тільки щодо слухових вражень, бо обурюють п. Гладкова враження зорові — також. Величезна кількість українських слів і речень проникла до літературної мови советського „великаво русскаво народа” і обернула цю мову, як пише п. Гладков, на „полу-український жаргон”... „Русский язык не нуждается в замене своїх слов чужімі” — патетично твердить п. Гладков (забуваючи, очевидно, про всілякі традиційні видання типу „10.000 іностранных слов”) і взиває до письменників і акторів нещадно боротися з тією ганьбою.

Пробігаючи очима випадково забачену статтю п. Гладкова, трудно було стримати в собі почуття певної злорадности, хоч, кажучи поважно, ми не лише поділяємо думки й почуття советського клясика, а й цілком щиро під-

---

Україні, або в працях укр. економістів, або врешті в програмах укр. політичних партій. Ця проблема весь час мала поточний характер, зв'язана була з сучасною економікою, сучасним політичним життям. Наукове студіювання цієї проблеми починається щойно в 1920-х роках, в зв'язку з вивченням укр. економіки в її історичному розвитку. Але цей період вимагає спеціального дослідю.

Примітка:

Ця стаття з'явилася, як вступна лекція до курсу історії українського господарства, що його вперше прочитав автор у Київському Інституті Народного Господарства в 1927/28 акад. році й була надрукована у харківському журналі „Червоний Шлях”, 1928 р., ч. 9-10. У примітці редакція „Ч. Ш.” висловила побажання „продовжити обговорення цієї теми”. Але починалися такі часи, коли не тільки обговорення, а навіть поставлення такої теми було вже неможливе.

Між тим ця проблема зберігає всю свою актуальність і по сей день. Тому автор вважає за можливе вдруге опублікувати цю статтю, поробивши в ній деякі, здебільшого редакційного характеру, зміни та скорочення.

тримали б його акцію в цім напрямку, бо це вийшло б на користь і нашій мовній культурі. І — зорово („ребята”, „возз'єднання”, „доблесний” і т.п. (і — слухово) „щастя”, „чай”, „арханізація”, „університет” і т.п., з якими пишуться виконавці радієвих передач („українських” радіостанцій).)

Чи не в меншій, а може й в більшій, ніж п. Гладкову, мірі нам це теж „слухать невиносімо”. А „відеть” — ще більш, знаючи понадто, що перетворення нашої літературної мови на „полурусській жаргон” є свідомою ціллію московської політики і, на жаль, є очевидним, плянованим Москвою, процесом, якого результати аж надто яскраво бачимо в кожному друці У. С. С. Р.

Але, повторюємо, є в нашій співчутті частка, і то немала, цілком природної злорадності. А хтож саме перепроваджував на терені „великої російської літератури” той процес її мовної „українізації”? Хто збагачував її тими „девчатами”, „завірухами” (т. зн. завірюхами), „ісползовиваннями” і т.п. аж до сакраментального „зачитування” включно? Таж то все — особливо після завоювання нашої батьківщини р. 1920 — перепроваджували саме „южане”, „уроженці і виходці” від „великого” Маяковського почавши, а на яких небудь „Міхаїлі Кольцові” чи іншим Д. Заславським скінчивши. Та хтож вони були всі ці Лідіни й Катаєви, Светлови й „Едуарди” Багрицькі („Я мстїл за Пушкіна на Перекопе”), як не своєрідне „одесское землячество” на терені „великої руской літератури”?

Бачили очі, що купували — моглиб ми відказати п. Гладкову на його дуже спізнені ляментации: їжте, аж повилазьте.

А на потїху і „в ім'я історичної правди” мусимо додати: а хтож поміг, помагав (і помагатиме!) „великому русскому народу” наново зібрати імперію? Хтож складав кадри „лицарів єдиної — неделімої” на терені нашої Батьківщини і незаступиму п'яту колону для московського війська в р. р. 1918 — 1920? І хто репетує ще сьогодні, що „не допустити расчлененія”?

Все ті-ж „россіяне”, переважно „южане”, трохи „енків”, але найбільш і **найактивніш** — саме „одессіти”.

Зіпсували вам, п. Гладков, мову, але врятували, рятують (і рятуватимуть!) вашу монголо-імперію!

А деж річ либонь за всілякі „мови” важніша. Чи не рація, п. Гладков?

9. I. 1954. Все повніше й виразніше серед т. зв. знавців Росії (з величезним відсотком покутуючих комуністів) оформлюється більш-менш така концепція чи такі концепції:

Розуміється, большевики зрадили геніяльну науку великого Маркса і прекрасний, в своїй

історії, комунізм, але, все ж, значна частина того прекрасного комунізму в С. С. С. Р. є здійснена.

Розуміється, Сталін був негідник і паршивець (остатньо піднімається нову гадку: психопат), але без його помочі не був би знищений Гітлер і не була б врятована Європа і світ (очевидно — від „наці”).

Розуміється, большевицькі методи є жорстокі і часом видаються аж непотрібними, але царська Росія з її „150-мільйонною темною масою” (так!) і т.п. і т.д. — вимагала саме таких метод. і історично — вони будуть оправдані (тут цитата з Тойнбі або з іншого присяжного „антикомуніста”).

Врешті — останній крик антикомуністичної моди: Москва („що не кажіть”) несе нову віру (так дослівно пише один польський письменник — неповоротчик, що його книгу перекладено на всі світові мови, бо в таких випадках перекладчики і видавці знаходяться автоматично), розуміється, жорстоку, чужу для нас, нестерпну, неприродну і т.д., але віру і притім — що найважніше — **нову**.

Словом, так чи сяк, але весь час ці панове старанно уникають, здавалося б, більш властивого терміну „большевизм”, але це є теж метода, що там кажіть, є „явище прогресивне” (що правда, це нагадує напр. прогресивний параліч, який теж є „прогресивне” явище).

Навіть деякі любезні земляки, з числа повітових снобів і містечкових оригіналів теж собі воропають: „ні, що не кажіть, а вони роблять Україну індустріалізованою, а продукція вугілля й сталі рішає тепер усе”.

І нікто не подумає, що до большевизму мусить бути підхід не **мітологічний**, а передовсім **історичний**. Таж кожне явище на землі має свою генезу й коріння, і жадних „чудес” в цих справах не буває. А в казочку, що Ленін з жіночкою і трьома Зінов'євами приїхав в заплomboванім вагоні і, як в оперетці, заспівав „я вас завоював” — не вірять навіть бувші денікінці.

Але саме на „комуністичній” **мітології** й **миротворчости** комусь **дуже й дуже** залежить. Тому „знавці Росії” стукають на машинках, друкарні друкують, видавництва реклямують, перекладчики перекладають...

Але напр. останню книгу Дж. Бернгема задушено в моменті її виходу в світ — в одну мить. Тотально. Книга не всіла навіть писнути.

СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ

НА

ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА”

Проф. В. Січинський

Присвячує „Енциклопедії Українознавства”.

ПЕРШИЙ ПАРОПЛАВ „УКРАЇНЕЦЬ”

ДО 100 ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ.

В сучасну хвилю, коли поміж українським громадянством зростає інтерес до всіх галузів української культури, науки і промисловости, коли приходить на чергу проблема величезної ваги — Чорного моря і мореплавства, не зайвим пригадати деякі особливо яскраві моменти з історії української промисловости, зв'язані з корабельництвом на Дніпрі. Всі ці питання, на жаль, не цікавили наших видавців, редакторів і авторів. Наші видання загального і енциклопедичного характеру дуже мало приділяють уваги промисловості, а вже зовсім не зорієнтовані в таких „не українських” проблемах, як корабельництво, водні чи „не дай Боже” морські шляхи.

Українське відродження, що протягом XIX століття обмежувалося головню до літературного, мовного і етнографічного кола заінтересовань, не звертало уваги на проблеми економічні та зокрема питання розбудови українського промислу. І так, з колись рухливої нації, що займалася торгівлею, промислом і зокрема мореплавством, стала етнографічна маса грекочіїв, мрійників і мистців домашнього виробництва. Цього особливо бажали собі наші найближчі сусіди, використовуючи наші скарби, нашу робочу силу і наше знання в своїх інтересах. Однак, не зважаючи на супермацію північного сусіда, український нарід все з новою силою і новим завзяттям пробуджувався до нових осягів, до нових здобутків у всіх галузях життя і праці. При тім не треба забувати, що в минувшині ці наші здобутки були не тільки не малі, але в деяких моментах досягали величезного розмаху, так що тепер викликають подив і здивування нашим власним незнанням нашої минувшини. На одному з таких епізодів спиняємося в цій статті.

Як відомо, винахід парового двигуна і зокрема пароплаву відноситься до останніх років XVIII століття. Перші спроби з пароплавами відбулися в 1807 р. в Франції, в 1814 р. в Англії. Перший рейд пароплава з Нью Йорку до Англії відбувся в 1838 р. і тривав 15 днів.

На Україні перший пароплав появился на Дніпрі в 1823 році. Був він побудований в Мошнах на Київщині і належав кн. М. Воронцову. В 1835 р. постала перша пароплавна компанія, яка мала два пароплави на Дніпрі, що возили головню камінь для будови київської фортеці. Як каже П. Клебанський, були це „два чудернацькі деревляні кораблі”, що ходили з Києва не далі Ржищева. Зрештою фірма, що

мала привілей на це пароплаводство на Дніпрі на 20 років, властиво загальмувала розвиток пароплаводства на Дніпрі.

Коли скінчився термін цього дивовижного привілею, мало не на другий день, новий залізний пароплав було спущено на Дніпрі в 1853 році під гордою назвою „Українець”! („Кіев. Старина”, Київ 1896, II, ст. 262). Цей перший залізний пароплав на Дніпрі було побудовано в машинобудівельній українській фірмі „Брати Яхненко і Симиренко” в Городищі на Київщині і потужність його була 40 кін. сил. Для нас дуже важне, що цей перший на Дніпрі залізний пароплав був побудований в українській фабриці, українськими робітниками і фірма братів Яхненко і Симиренко дала йому назву „Українець! Пароплав, Українець”, так само як і всі інші машини фірми Яхненка, відзначався дуже солідною і прецизною будовою, ходив по Дніпру ще до 80-их рр. XIX стол., працюючи під своєю фірмою коло 35 років. Другий пароплав фірми Яхненка, в 100 кін. сил, було спущено на Дніпрі в 1862 році. (A. Petzoldt, Reise im westliche und suedlichen europoeischen Russland im J. 1855, Lipzig 1864, ст. 110).

Діяльність фірми „Брати Яхненко і Симиренко” — це інтересна та оригінальна сторінка з історії української промисловости половини минулого століття. Основноположники фірми походили з селянських родин і в початках вели дрібну торгівлю по українських ярмарках. Згодом вели на тих же ярмарках торгівлю на більшу скалю кожухами, борошном і полотном — все українського селянського виробу. Пізніше діяльність фірми була спрямована на виробничу промисловість великого стилю, передовсім нову тоді галузь харчової промисловости — цукроварство, в чому фірма дійшла значних зисків.

Одна з найбільших цукроварень Братів Яхненко і Симиренко була в Городиці на Київщині. Оскільки це було велике підприємство, свідчить факт, що будування цієї фабрики коштувало коло 600.000 карбованців, в половині XIX стол. це величезна сума. Фабрика мала парові двигуни і взагалі була улаштована згідно з найновішими тоді вимогами техніки. В 1860 році кількість робітників досягла 850 осіб, річно виробляла коло 400.000 пудів цукру вартости 3.400.000 карбованців!

Крім цукроварень, фірма заложила в Городиці велику модерну машинобудівельну фабрику — першу того роду фабрику на Україні

і в Росії. Щоби поставити підприємство на найвищому рівні тодішньої фабричної техніки, представники фірми їздили за кордон, щоб ознайомитись з наймодернішим устаткуванням подібних фабрик (Париж, Брюсель, Лондон). Спроваджено з закордону — з Франції, Бельгії і найбільше з Англії, необхідні машини і механіків (головно з Франції). На будову і устаткування машинобудівельної фабрики у Городищі витрачено коло пів мільона карбованців! Фабрика була готова у 1847 році, а вже в 1850 р. працювала в повному темпі.

Сучасники, які ознайомлювалися з діяльністю та організацією української фабрики в Городищі, не шкодували слів захоплення, і похвали. П. Клебанський писав: „Містечко виросло, як на дріжджах, на порожньому місці постало життя і життя бурхливе й діяльне: тисячі людей знайшло там засоби до життя і працювали на користь фірми і власного існування. Місто було дуже добре упорядковане в технічному і гігієнічному відношенні і то виключно засобами і заходами самої фірми”. Російський уряд і російська адміністрація не дожили до того ані „ломаного рубля” та косим оком поглядало на підприємство „двох хахлів” — як це звичайно називали фірму Яхненків у Москві.

Про цукроварню в Городищі чужоземні подорожники писали, що, крім величезної семиповерхової будови цукроварні, на 260 десятинах землі побудовано фірмою Яхненків 150 будинків для службовців і робітників, кожний будинок з осібною садивою, городом і садком... У місті були крамниці, де всі предмети першої потреби і предмети „роскоші” продавалися по цінах з перших рук — від фабрикантів, в інтересах служби (Кооперація тоді ще не була знана!). Коло фабрики був прекрасний шпиталь, що уміщав більше 100 ліжок, далі 6-ти класова школа, де майже всі учителі були з університетською освітою. В місті був свій театр і бібліотека. У фабриці і скрізь у місті було газове освітлення — в ті часи найновіше технічне досягнення. А прецінь шеф фірми Яхненко був мало освічений і походив з селянської родини. (Кіев. старина”, Київ 1896, III).

Польський публіцист Падаліца (Зенон Фіш) так описує свої враження про новий український промисловий осередок: „Поміж містечком Городище і селом Мішевим показується фабричний комін над величезними муrowаними будовами, навколо котрих розміщена велика кількість менших будов, що становлять ціле місто. Ви здогадуєтесь, що це цукроварня. Так, це фабрика цукру, відома під фірмою „Брати Яхненко і Симиренко”... Майже всі інші цукроварні побудовані землевласниками, але ця фабрика постала в зовсім інших умови-

нах. Рівночасно вона служить цікавим прикладом величезних прибутків, які приносять ця промисловість. Прекрасно організована, ця фабрика і фірма, відома під назвою Яхненко, і сам шеф не менше цікава людина... на наших очах вийшовши з бідної верстви, маючи всього кілька сот карбованців, він став одним з найбільших купців краю... Тепер фабрика не уступає найкращим закордонним, а розмір продукції у багато разів перевищує ці останні. Коло тисячі робітників і понад 100 службовців знаходять тут спокійну працю. Будови міста освітленні газом; на різноманітних верстатах виготовляються парові машини і пароплави... Оборотовий капітал досягає кількох мільйонів карбованців... І, що за різноманітне товариство складає його постійне коло... Англіїці, французи, німці, українці, поляки, бородаті московські купці, жиди і обивателі і землевласники — суспільні верстви найбільш протилежні по освіті, заможности і способом життя, постійно тут зустрічаються в ідальні за чаєм, сидять побіч себе у витальні за проферансом. У нас, де суспільний поділ дійшов до того, що цілі покоління виховувалися під цим впливом, і ніщо їх не з'єднує, ця мішанина незвичайно дивовижна для глядача, яким я не раз був, дає багато чого до думання... Про фабрику Яхненка треба було би оповісти ще дуже багато, однак ми обмежимося повищим і радимо кожному мандрівникові на Україні побувати у Городищинській фабриці. Він знайде там зразок громадського життя, цікавий під кожним оглядом, побачить багато річей, котрі можливі лише закордоном (очевидно в найбільш культурних країнах Західної Європи), а представлений товариству, що сидить у витальні, переконається, що ті щасливі оточені всім, що тільки може нам дати мода, розкіш, мистецтво і література”. Т. Padalica, Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wedrowek po Ukrainie, т. II. Вильно 1857, ст. 34, 158 - 164).

Інший польський сипьменник Баворський про Городище писав: „З нічого Яхненко створив Городище, зробивши його гарним промисловим центром і резиденцією промислового державця, який користується необмеженим місцевим кредитом, що перевищує навіть той, яким користується короновані княжими коронами його колеги, власники величезних земельних маєтків.”)

Справді фабричне містечко постало, як у казці. Не дурно ж про Яхненка в околичних селянських масах склалася легенда, про знайдений в Городищі скарб:

„Раз Яхненко десь зустрів дуже старого старця, зразу вони один одного полюбили і старець відкрив Яхненкові, що в одному з городишанських ставів на дні лежить човен,

наповнений золотом, яке там кинули гайдамаки. Яхненко винайняв той став, спустив воду зі ставу, знайшов човен з золотом і почав черпати”...

Нарід ставився до фірми з великою симпатією, бо, як каже сучасник, „Брати Яхменки і Симиренко вийшли з тіла його” і „ще пам’ятали, коли на ярмарках бачили братів Яхненків і Симиренка, які продавали кожухи, купували пшеницю”. Про головного представника фірми пол. ХІХ стол. збереглися також найкращі свідчення. „Була це, як пишуть сучасники, незвичайно чесна і одверта, людина, справедливий, зрівноважений, при тім рухливий, що дуже дорожив своїм часом. Як „приходили до нього українці — завжди розмовляв з ними українською мовою”! Ніколи не ховався з своїм походженням, а навіть на Московщині, де цукор фірми продавався у великій кількості, був знаний під назвою „Сахар двох хахлов”! Отже, цікаво, що перший цукор, який москалі вперше їли в себе і той назвали зневажливою назвою „хаклацький цукор”, хоч був він, звичайно кращий і смачніший, як закордонний!

Ще відмічають сучасники, що у фабричному місті Яхненків і Симиренка був незвичайний порядок, панувала моральність, карність і дисципліна, а система чергових сторожів по ночах та взагалі охорона порядку і добрих звичаїв, нагадувала немов би козацький устрій. Про Яхненка ходили також анекдотичні оповідання. Сталося, що один зі службовців фірми К. зійшовся з одною дівчиною і з того виникли різні плітки. Шеф фірми Яхненко закликав до себе пана К. і зробивши вигляд грізного судді, в присутності добірного товариства з пань і панів, гострим тоном запитав:

— Що це ти, козаче, зробив?

— Хлопчика Кіндрате Михайловичу! — була чистосердечна відповідь підсудного.

Величезна, потужна машинобудівельна фабрика Яхненків і Симиренка в Городищі, як було зазначено, виробляла не тільки найскладніші машини для цукровань, сільсько-господарських потреб та машини для інших фабрик, а навіть виробляла парові двигуни і пароплави. Все це було в той час, коли ні на Україні, ні в Росії не було ще залізних доріг, а ні банків, а ні механізованих фабрик. Також і політичне життя та національна політика Москви, з тенденціями знищити „український сепаратизм”, зовсім не сприяли розбудові українського промислу, та ще і демонстративної назви першого великого пароплаву на Дніпрі „Українець”! Було це „время люте”, коли найбільший сучасник писав:

України далекої
Може вже немає;

М. В-ак

БОЛЬШЕВИЦЬКА РОЗВ’ЯЗКА НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ

Мета цієї статті — документально доказати, що: а) ССРСР — це нічого іншого, як лише нова російська імперія та б) національний утиск в ССРСР не був явищем випадковим, не був роботою окремих людей, „ворогів народу”, а був глибоко придуманою реалізацією плянів Леніна — Сталіна, свідомою тактикою російського імперіялізму.

ССРСР — це нова форма російського імперіялізму, що новими, большевицькими методами під гаслом „світової пролетарської революції” змагає до підпорядкування собі всього світу та встановлення цим шляхом російської світової імперії.

Большевицьку розв’язку національного питання треба розглядати: а) як розв’язку національного питання взагалі і б) як розв’язку національного питання в Росії. В суті речі призначенням і своїм завданням ці розв’язки одна від одної не відрізняються, бо і перша, і друга є засобом російського імперіялізму. Лише в першому випадку обґрунтовано питання дальшого розвитку російського імперіялізму, а в другому подано методи втримання в рамках держави народів, поневолених Москвою раніше.

Може Москва випалила
І Дніпро спустила
В синє море, розкопала
Високі могили,
Нашу славу!

Мимоволі напрошується порівняння назви першого українського пароплаву української фірми „несвідомих” селян з перед 100 роками, з сучасними „першими” українськими фабриками останніх 3-ох десятиліть, не кажучи вже про наших фабрикантів закордоном, що хитроумно придумували назви своїх на „середній” чи то „спільній” мові, що „мають задовольнити кожного покупця”. А є такі „хитреци”, що навіть придумують такі назви, які можна з успіхом зрозуміти на всіх мовах, а навіть читати назву фірми чи виробу з кінця поперед.

Чи ця легенда закопаних гайдамаками скарбів, що зберігає історичну тяглість, традицію і закопану потенціальної сили українського творчого духа і цивілізаційного чину, і цей недавній історичний факт про фірму Яхненків і Симиренка, що схожий на легенду — не служить для нашої сучасності поучаючим і світлим прикладом?

Російські більшовики перший раз поважно обговорили національне питання і дали його розв'язку на VII-й партконференції 1917 р. (національне питання вони порушували і на попередніх конференціях та з'їздах, але на цій це питання було поставлене окремо і спеціально.) Тут же було прийнято й обгрунтовано право „самовизначення” народів. Цікаво, чому це сталося саме на цій конференції.

1917 рік — рік початку революції, рік розвалу царської Росії. Падаючи імперію кинулися рятувати більшовики. Рятувати Росію можна було лише через усунення того, що її підривало і нищило. А цим саме й було не розв'язане національне питання (бо ж соціальний момент для поневолених народів впливав із національного).

Народи, що досі входили в склад Росії, нерпляче ждали її ослаблення, щоб, нарешті, вирватися і створити власні держави. Відірвання цілого ряду народів від Росії означало б повний її розвал, як великодержави. А це суперечило плянам більшовиків: рятувати Росію. Отже, треба було щось придумати, щоб ті народи лишилися при Росії, і відвернути їх увагу від самостійного національного самовизначення. Треба було тим народам дати спільний фронт революції. Це перша причина порушення на VII-й партконференції національного питання.

Боротьба російських більшовиків за владу йшла в першу чергу проти царату. До боротьби з царатом саме й була потрібна їм допомога інших народів. Про це дуже виразно говорить Сталін у своїх „Питаннях лєнізму” (розділ IV-ий стор. 51). „Конечність сильної й гострої боротьби проти царату була обгрунтована тим, що царат у той час був усіблєнням „русского жандарма”, символом поневолення народів, що і відштовхувало ті народи від Росії, тобто валило Росію. Отже, гостра боротьба більшовиків проти царату мала — поза метою захоплення влади — прихильно наставити ці народи до більшовицького руху.” тобто до нової „неделімої”.

Більшовики були свідомі того, що „центральна Росія” не може довго втриматися без допомоги країн, багатих на сировину, паливо, харчові продукти. (Політика радянської влади в національному питанні в Росії” — Сталін). Але ж ті країни горіли ненавистю до Росії, хотіли відірватися від неї. Щоб вдержати в однім цілім ті народи, треба було, як сказав Сталін, „ліквідувати залишки недовір'я до великоросів” (доповідь про проект конституції в 1936 р.). Своєю розв'язкою національного питання, а саме проголошенням права на „самовизначення” більшовики і думали це досягнути. Це була друга причина порушення більшовиками національного питання.

Тепер ближче познайомимося з текстом резолюції VII-ої партконференції про національне питання.

„За всіма націями, які входять у склад Росії, повинно бути визнане право на вільне відокремлення і на утворення самостійної держави”... „...питання про право націй за вільне відокремлення не дозволено змішувати з питанням про доцільність відокремлення тієї чи іншої нації в той чи інший момент. Це питання партія пролетаріату (читай: Москва) повинна розв'язувати в кожному окремому випадкові цілком самостійно з точки інтересів всього суспільного розвитку й інтересів класової боротьби пролетаріату за соціалізм” (читай: з точки зору потреб російської революції. — Історія ВКП(б), стор. 180).

А в постановці цього ж питання взагалі, не лише в Росії, Сталін каже: „Це не значить, що пролетаріат повинен підтримувати кожний національний рух, скрізь і завжди й усіх конкретних, окремих випадках. Річ іде про підтримку таких національних рухів, які спрямовані на ослаблення та знищення імперіялізмів, а не на їх скріплення і збереження. Бувають випадки, коли національний рух окремих поневолених країн іде в розріз з інтересами розвитку пролетарського руху. Само собою розуміється, що в таких випадках не може бути і мови про підтримку” („Питання лєнізму”, стор. 47).

Так само твердив Ленін, коли писав: „Невже визнання прав на самовизначення нації вимагає підтримки всякої вимоги, всякої нації самовизначитися?” („Національне питання в нашій програмі” — Твори, т. 5-ий).

З вищенаведених цитат ясно видно, що не кожна нація має право здійснити для себе право, самовизначення”. Тут і виникає питання: коли і яким націям дається таке право?

Чиє національне питання більшовики розв'язують позитивно, тобто: чиї національно-визвольні рухи вони підтримують, — це сказали ми загальною словами Сталіна („річ іде про підтримку таких національних рухів, які є ослабленням та знищенням імперіялізмів”). Іншими словами, що думку можна передати так: більшовики підтримують усі національні рухи, які є спрямовані проти імперіялістичних конкурентів Москви в той чи інший спосіб. Для підтвердження цього наведемо кілька конкретних прикладів:

В 1917 році Фінляндія зажадала від Тимчасового уряду Росії здійснення права на відокремлення і створення самостійної Фінляндії. Тимчасовий уряд на це не погодився. А як поставився до цього більшовики? „На чий бік ми повинні стати? — питає Сталін і відповідає: — „Очевидно, на бік фінляндського народу, тому, що не мислиме насильне удержання, яко-

го б то не було народу, в рамках єдиної держави”.

На перший погляд — це ніби підтверджує правдивість большевицької політики визнання народів. Але насправді — справа виглядає цілком інакше. Адже ж відірвання Фінляндії від Росії ні в стратегічному, ні в економічному відношенні не вплинуло рішуче негативно на хід большевицької революції в Росії, навпаки, визнання її самостійною державою мало для большевиків величезне пропагандивне значення, роблячи з них ніби оборонців поневолених народів. А коли врахуємо, що це був курс проти власного уряду „русского жандарма”, то самозрозуміло, що цей факт міг інші народи наставити прихильно до большевицького руху. Ось і відповідь на питання, чому большевики визнали самостійність Фінляндії. Це було доцільне в даний момент, це було проти імперіялізмів — конкурентів Москви, що програмово того ніколи не визнавали.

Але як поставилися б чи поставилися большевики в інших випадках? От, наприклад: „Я особисто, — каже Сталін, — висловився б, наприклад, проти відокремлення Закавказзя, беручи до уваги спільний розвиток Закавказзя й Росії, певні умови боротьби пролетаріату і інше” (промова на VII-ій всеросійській конференції РСДРП).

Яка ж істотна різниця! Поставимо знову питання: чому Сталін проти відокремлення Закавказзя? Бо відірвання Закавказзя від Росії вплинуло б на хід большевицької революції, а тим самим на силу Москви, негативно в економічному відношенні (Баку) і стратегічному (відкрита брама для інших імперіялізмів). Те, що вможливило відірвання Фінляндії, тут себе не оправдувало, бо втрати були б завеликі. Відірвання Закавказзя не було спрямоване на послаблення і знищення ворожих російському імперіялізмів, воно і нищило б, підривало б російський імперіялізм.

Дехто, однак, читаючи далі цю промову Сталіна („але якби народи Закавказзя все ж зажадали відокремлення, то і вони, звичайно, відокремилися і не зустріли б протидії”)... (там же), — може сказати, що Сталін не обстоює виключності „так”, а подає лише власну думку, підтримуючи голос тих народів. На це даємо таку відповідь. Коли закавказькі комуністи-самостійники зажадали створення самостійних держав на Закавказзі замість штучних федерацій, то їх виступ XII-ий з'їзд партії (1922 р.) осудив. Так само осуджено татарських самостійників (Султан Галієв), узбецьких (Фейзула Ходжаєв) і інших. Треба пам'ятати, що всі ці люди довгі роки боролися як члени компартії. Коли ж додати, що большевикам щойно в 1935 році вдалося остаточно збройною силою (акція Будьонного) знищити

національні „ухили” тих народів, стає цілком ясно, що слова Сталіна про те, що закавказці не стринуть перешкод за відділення Закавказзя від Росії з боку большевиків, є звичайнісіньким блахманом. Наведемо ще приклад:

„Ніхто не може, не має права насильно втручатися в життя нації, але це не значить, що с-д не боротиметься, не агітуватиме проти шкідливих установ нації, проти недоцільних вимог нації, (Сталін: „Марксизм і національне питання”).

Здається, ясно, але справа в тім, що під „шкідливі установи” і „недоцільні вимоги” можна підтягти різні поняття. Нпр.: мабуть „шкідливою установою” був би наркомат важкої промисловости й війська в УРСР, бо такого не було, а домагання цього було б також „шкідливим”. Під „недоцільні домагання” можна б підтягти не лише саму боротьбу за державу, але й такі справи, як, скажемо, школа, культосвітні чи інші установи. Нам тепер ясно, чому не прийнято до комінтерну, як рівну з компартіями інших народів Українську Комуністичну Партію (УКП). Це було „недоцільне домагання” нації. Звичайно, що це не доцільне для московських імперіялістів, бо воно вимагало рівних прав українців з росіянами. А Москві краще, щоб український народ перед світом репрезентувався не сам, а через неї. Ясно також, чому большевики виступили проти самовизначення Польщі. Це також було „недоцільне”. Під кутом російської імперіялістичної доцільности треба розглядати національну політику большевиків. От тому то „недоцільним” було творити окрему республіканську чи партійну владу для російської республіки, бо Верховна Рада СРСР була водночас Верховною Радою РСФСР, ЦК ВКП (б) був водночас центральною партійною владою для РСФСР. В суті речі це означає, що центральна влада в РСФСР, державна і партійна, є найвищою владою для всіх т. зв. союзних республік під маркою союзної влади. Це „доцільне” і не суперечить марксизмові.

Поза московською імперією большевики цю справу розв'язують трохи інакше. Тут, звичайно, національний рух спрямований проти конкурентів Москви. Тому тут можна підтримувати ці рухи. Тому то... „боротьба єгипетських купців і буржуазних інтелігентів за незалежність Єгипту є, по тих же причинах, боротьбою об'єктивно-революційною, не дивлячись на буржуазне походження і буржуазне звання лідерів єгипетського руху, не дивлячись на те, що вони проти соціалізму, — коли боротьба англійського робітничого уряду за збереження залежності Єгипту є з тих же причин боротьбою реакційною, не дивлячись на пролетарське походження і звання членів того уряду, не дивлячись на те, що вони „за” со-

ціялізм. Я вже не говорю про національні рухи других більших народів, колоніальних і залежних країн, як от: Індії, Китаю. Кожний крок їх до визволення, коли він навіть порушує права демократії, є ударом парового молота по імперіялізмі, є кроком безсумнівно революційним” (Сталін: „Питання лінінізму”, стор. 48-49).

З цієї цитати видно, що в постановці питання в середині Росії і поза нею є корінні різниці. Боротьба закавказьких, середньоазійських чи українських самостійників є регресом, ухилом буржуазного націоналізму, хоч ті самостійники є комуністами (УКП, Ходжаєв...), тоді як боротьба єгипетської буржуазії є революційною. В чому суть такої постанови? Відповідь проста. Всякий національний рух у межах Росії спрямований лише проти Росії, він валить російський імперіялізм, і тому більшовики його побороють; національний рух поза Росією, спрямований проти конкурентів Росії, ослаблює їх силу, і тому більшовикам корисно його підтримувати (в данім випадку — проти Англії).

Хіба це не стара, добре знана і випробувана метода всіх імперіялізмів? Чиж не так робила Німеччина у відношенні до ССРСР, „оплакуючи” долю народів, поневолених ССРСР, і водночас завойовуючи їх?

З цього виникає висновок: визнання більшовиками права самовизначення є лише засобом здійснення і скріплення російського імперіялізму. Підтвердженням цього є історія 26-річного їх панування. Зрештою, про це виразно каже сам Сталін: „Питання стоїть так: використані вже революційні спроможності, що в кадрах революційно-визвольного руху поневоленних країн, чи ні, і коли не використані, — є надія основно використати ці можливості для пролетарської революції, перемінити залежні і колоніальні краї із резерву імперіялістичної буржуазії в резерв революційного пролетаріату, в союзника останнього” („Питання лінінізму”, стор. 47).

Чи це дає якусь хоч частково позитивну розв'язку національного питання поневоленим народам? Ні! Це лише міняє буржуазного пана на пролетарського — нового російського імперіяліста (перемінити з резерву буржуазії в резерв пролетаріату).

Про те, що національне питання більшовики використали як засіб збереження російського імперіялізму та що право самовизначення є звичайним знаряддям у їх руках, ще виразніше каже Сталін: „Я можу визнати за нацією право відокремитися, але це ще не значить, що її обов'язком це зробити. Народ має право відокремитися, але він, залежно від умов, може і не скористатися цим правом” (доповідь на VII-ій конференції). Іншими словами: якщо

дане відокремлення корисне для російських імперіялістичних плянів, тоді його можна дозволити, а якщо ж ні, треба до цього не допустити. Більше коментарів тут не треба.

Тепер нам лишилося дати відповідь на питання: чи маємо слухність, утотожнюючи більшовизм з поняттям російського імперіялізму, або: що є метою пролетарської революції? На це дає відповідь Ленін: „...розпад Росії, якого хоче ППС, відмінний від нашої мети — повалення самодержавства” (Ленін: „Національне питання в нашій програмі”). Значить, Ленінові йшлося не про визволення народів від національного гніту через розвал імперії, а про зміну форми влади, про заміну імперіялістичної влади — самодержавства, імперіялістичною владою диктатурою російського пролетаріату.

Учень Леніна — Сталін підтверджує це, кажучи, що „революція врятувала Росію від розвалу” („Статті і промови про Україну”). Що це значить? Знаємо, що в 1917-18 рр. від Росії відділилися майже всі поневолені народи, спричинюючи тим розвал російської імперії. Отже, думку Сталіна можна висловити іншими словами: революція зберегла російську імперію, силою поневоливши знов ті народи, що відірвалися були від Росії. І не дарма на першому З'їзді Рад ССРСР. 30. XII. 1922 р., з нагоди створення ССРСР, Сталін тріумфально заявляє: „...сьогоднішній день є днем торжества нової Росії над старою”. Безперечно, читаючи цю доповідь Сталіна далі, стрінемося з різними висновками, от хоч би: „Росія збрала довкола себе народи советських республік, щоб створити прообраз світового ССРСР” цебто прообраз російської світової імперії.

А тепер дещо про методи цієї політики.

Щоб прикрити свою дійсну мету і легше її осягнути, більшовики проголосили клясову боротьбу. Клясова боротьба є, властиво, метою переведення російської революції на практиці. Тому то Ленін пише: „Соціал-демократія, як партія пролетаріату, ставить своїм позитивним і головним завданням сприяти самовизначенню не народів і націй, а пролетаріатові кожної національності. Інтересам саме цієї боротьби повинні ми підпорядкувати вимогу національного самовизначення”... і „що марксист не може інакше, як умовно, і саме під вищезазначеною умовою, визнавати вимогу національного самовизначення” („Національне питання в нашій програмі”).

І тут Ленін нічого нового не приніс. Це перелицьовування старого „діли і пануй”.

Лишилося ще обговорити, якими правами більшовики наділюють ті народи, „які з тих чи інших причин вважають за краще лишитися в рамках цілого” — Росії. Та доки ми це обговоримо, треба спитати Сталіна: які ж то

народи добровільно хочуть остатися в рядах цілого? Відповіді на це немає. Бо всі народи, що входять у склад ССРСР, прилучені до нього насильно. Але допустім недопустиме і скажімо, що якийсь народ хоче лишитися при Росії. Які ж його тоді права? Большевики йому дають „обласну автономію”. Таким правом „обласної автономії” були наділені народи: український, білоруський, вірменський і інші, або, інакше кажучи, всі т.зв. „союзні республіки” були автономними областями одного цілого ССРСР. Большевики прийняли як розв’язку національного питання в Росії „обласну автономію” проти „культурної автономії”. Чому? „Культурна автономія” дає право даній нації жити власною культурою скрізь, де б члени цієї нації лише знаходилися, напр., коли б українець жив у Москві, то він мав би право говорити там по-українському, і ніхто не мав би права сказати, що він говорить „мужницькою мовою” або, що його „не панімаєт”. При таких же правах в армії, скажемо, в Україні була б не лише українська мова, але й виховання її проходило б на прикладах української історії.

Але большевики прийняли „обласну автономію”. Ось як характеризує її Сталін: „Вона (обласна автономія”) не межує людей за націями, вона не зміцнює національних перегородок, навпаки, ламає національні перегородки і об’єднує населення для ...межування за класами... і вона дає можливість найкраще використати природні багатства області й розвинути продуктивні сили” („Марксизм і національне питання”).

Як видно з повищого, то справді варто було Сталінові так багато писати для оборони „обласної автономії”. Бо справді вона дає неабиякі користи. От хоч би:

1. Держава (Москва) має право розкидати населення даної нації скрізь і змусити його підпорядкуватися впливам більшості (російським).

2. На терені області держава має право вводити державну (соціалістичну) мову, школу, культуру й інше, а даний народ не має права заперечити, бо це була б „оборона національних перегородок” або „недоцільні домагання”.

3. Держава може всі промислові центри (фабрики, копальні) підпорядкувати собі безпосередньо, от як це є з Донбасом і Кривим Рогом.

Здається вистачить.

Не можна тут оминати також окреслення Сталінових форм цієї автономії: „Радянська автономія допускає найрізноманітніші форми і ступні свого розвитку. Від вузької адміністративної автономії (німці Поволжя, чуваші, карели) вона переходить до широкої, політичної автономії (башкири, татари, киргизи). Від широкої політичної автономії — до ще більш

розширеної її форми (Україна, Туркестан), нарешті, від українського типу автономії — до вищої форми автономії, до договірних відносин (Азербайджан). Ця еластичність радянської автономії становить одну з перших її переваг, бо вона дає змогу охопити всю різноманітність країн Росії...” („Політика радянської влади в національному питанні в Росії”).

Саме поняття центру й автономії вказує, що в даній державі є чинники (народи) надрядні і підрядні. А коли так, то чи така державна система є союзом рівних чи звичайною імперією? Про це чомусь Сталін не згадував... Про це і нічого було згадувати, бо РСФСР — це центр, який регулює за своєю імперіялістичною „доцільністю” оті форми советських автономій.

Що большевики в данім випадку (національне питання) далеко пішли від царизму та вміло використали шляхом створення „автономій” і „республік” різноманітність країн Росії для збереження і скріплення російської імперії — це правда. Але нехай ніхто не думає, що ми хочемо цим оборонити „культурну автономію”. Ми того робити не збираємося. Ані культурна, ані обласна автономія не дає того всього, що народ потребує до життя і розвитку. Ми стоїмо на принципі, що таких народів, які бажали б остатися в рамках цілого, не було й не буде. Це питання ми заторкнули також, щоб показати з усіх боків справжнє обличчя большевицького імперіялізму. Метою наших висновків було доказати, що між імперіялістами буржуазними і пролетарськими для поневоленних народів різниці немає.

Відкидаючи всі автономії, культурні й обласні, знаючи, що немає таких народів-націй, які не хотіли б жити у власній державі, а добровільно пішли б „в рамки цілого”, тобто в чуже ярмо, — ми видвигаємо систему вільних національних держав усіх поневоленних народів, побудованих на етнографічному принципі.

(Перебито з „ІДЕЯ І ЧИН” ч. 9.)

Від редакції:

Передруковуємо цю статтю з матеріалів, надісланих з підпілля в Україні, щоб ознайомити читачів над якими питаннями праце теоритична думка в підпіллі.

Автор статті дає вичерпний аналіз національної політики большевиків, як засобу в цілій імперіялістичній політиці.

Цю літературу читають і вивчають на Україні. „Все-спільна” на зовні большевицька імперія в своїх останніх постановках борониться від націоналізму, який боротьбою, протиставленням імперській системі в усіх ділянках життя, а найдошкульніше в ідейно-політичній, готує і організує націю до останнього бою в національно-визвольній революції.

В. Кочмар

ГАНЕБНИЙ ВЧИНОК ПОЛЬЩІ (ПАЦИФІКАЦІЯ)

Наші визвольні змагання 1917-20 рр. закінчилися поразкою. Однак широкі українські маси були свідомі того, що передумовою вільного життя і всебічного розвитку нації є її національно-самостійна держава. Вільсоновське право плебісциту на самовизначення, так „модне” тепер у політиці „непередрешенства”, тоді потоптали своєю агресією поляки на західно-українських землях, та й реальне політичне життя в світі шло поза тим правилом. На наших очах жиди здобули свою державу не шляхом плебісциту, а боротьбою з арабами, хоч Абрамович і Ко забіряно вмовляють різним опортуністам, що це єдиний шлях (плебісцит) вирішити долю народів східної Європи „після падіння комунізму”.

Поневолені народи мають один дороговказ, який веде до волі — власні сили. Будь-які опортуністичні надії, дістати державу в дарунок від історичного ворога, чи з ласки сторонньої сили, це ніщо інше, як тільки оманлива і небезпечна мрія.

Політично-адміністративний апарат Польщі на українських землях 1920-39 рр. був повністю наставлений на знищення всіх проявів українського національного, господарського, культурного й політичного розвитку народу. Уже в перших роках, коли ще не було вирішено про державну належність Західної України, польська адміністративна влада на наших землях вела грабункову політику. До речі, українці на своїх землях вважали себе громадянами ЗУНР-у, уряд якої тоді проголошував розпорядки з закордону. Проти державного польського грабунку УВО повела протиакцію, щоб зломити зухвальство поляків. І коли польський уряд звільнив з праці 6.000 українських залізничників у Львові за те, що ті не склали присяги на вірність Польщі, то УВО організувала залізничні саботажі. Крім цього проведено бойкот перепису населення (конскрипція) 30.IX. 1921 р., бойкот виборів до першого польського сейму й сенату 5. IX. 1922 і 17. IX. 1922 рр. У грудні 1922 р. українці збойкотували набір до польської армії. Акція бойкоту була підсилена відповідними терористичними актами УВО, як прим. бомбовий замах Степана Федака у Львові 25. IX. 1921 р. на воеводу Грабовського й начальника держави Й. Пілсудського. Це посилило революційні настрої українського населення. Велике моральне значення мало покарання смертю польського прибічника С. Твердохліба, що підчас бойкоту виборів, кандидував до польського сейму.

УВО ініціює відновлення зліквідованого війною громадського життя. Зокрема українські нелегальні високі школи у Львові, які в 20. сторіччі, були переслідувані польською владою. Український таємний Університет проіснував до 1925 р.

„Рішення” Ради Амбасадорів у березні 1923 р. про прилучення Західної України до Польщі на 25 років змінило політичну ситуацію. Замість однодушної до того

часу негачії окупаційної влади, серед українців створилися три політичні напрямки: Державницько-принциповий, Легалістично-угодовний і Радянофільський. Спроба замаху на президента Польщі Воїцеховського, в 1926 р., убивство шкільного куратора Собінського у Львові 1927 р. за ліквідацію чи польонізацію українського середнього шкільництва, знову закривували український народ. Замах виконав с. п. Роман Шухевич, що 5. березня 1950 р. поляг у боротьбі з російським більшовизмом, як командир УПА ген. Т. Чупринка.

У наступних роках Польща повела широко закроєну денационалізаційну акцію на українських землях. Відомий шкільний закон Грабського зліквідував дорешти українські середні школи й поверх 3.000 народних шкіл. До урядів українців, як правило, не приймалося, хіба, що хтось зміняв віровизнання. Найбільшого лиха зазнало українське селянство. Загал селянства був малоземельний. Великі земельні посілості — двори й фільварки були польські. Земельна реформа передбачала часткову парцеляцію їх, але тільки для польських колоністів, спроваджуваних з корінної Польщі. І все це діялось вже по 1928 р., коли українські легальні партії взяли участь у виборах до польського сейму й сенату, восени 1928 р.

Тому УВО почало 1. листопада 1929 р., в річницю проголошення Української Державности на Західних Українських Землях, — акцію палення маєтків польських вельмож на Українських Землях. Акцією були охоплені всі області одночасно. Щоб комуністи не капіталізували акції, місця пожеж позначалися снівожовтими прапорами. У серпні й вересні 1930 р. УВО повторила саботажну акцію. Вона охопила цілі області й викликала цілковиту розгубленість польської влади.

Наближалися вибори до Варшавського сейму. Саботажну акцію УВО припинила, бо задумала у сеймових виборах провести своїх 12 кандидатів, які мали проголосити у Львові Українську Конституанту. Таким чином УВО хотіла звернути увагу світу, що „рішення” Ради Амбасадорів відносно Західної України було несправедливе та що Польща не додержала передумов такого рішення. (Українська автономія й Український Університет). Однак польській поліції за допомогою провокатора вдалося схопити Краєвого Команданта УВО сот. Юліана Головінського і 30. IX. 1930 р. його підступно забито у лісі біля Бібрки. І тоді, коли саботажі вщухли, коли вбито сот. Головінського, речника революційної концепції, — тоді прийшов типово шляхетський „реванж” за рецептою Яреми Вишневецького: „батогами присмирити бунт хлопства”. Карними експедиціями війська й поліції, ляхи почали грабувати майно, катувати українських людей, глумитись над жінками, старцями, священниками й дітьми. Тоді теж польська влада розв'язала „Пласт” під претекстом, що боевик Гринь Пісецький,

убитий під час нападу на пошту під Бібркою, був одягнений у пластовий однострій.

Ця безприкладна вандалська акція Польського Уряду супроти цивільного українського населення на його ж предківській землі, почалася висилкою 21. вересня 1930 р. відділів поліції та польських уланів у повітах: Збараж, Бережани, Тернопіль, Підгайці, Рогатин, Бібрка, Львів, Яворів, Сокаль, Рудки, Самбір. На перший плян поставлено нищення найсвідоміших українських сіл і міст. До кожного села несподівано заїздило 80-150 поліцистів або уланів, село оточувано, щоб ніхто з мешканців не міг утікати. Уряд громадський діставав наказ — продовж 2-3 годин скласти „контрибуцію, а це кількості центнерів вівса, кілька штук свиней, худоби, кількадесят фір сухої паші та крім того кілька бочок пива чи вина. Якщо в призначений час не здавалося контрибуції, тоді за кару її збільшувало вдвічі, а вїтти та громадських радних варта побивала. В міжчасі поліція, чи улани ловили людей та зганяли їх до громадського уряду й там прилюдно виконували дику й страшну езекуцію, на зразок середньовічних тортур. Бито в нелюдський спосіб священників, інтелігентів, свідомих селян, жінок і старців. Шестидесятилітній Іван Панчишин, співробітник кооперативи у Наконечнім — Яворів, дістав 200 нагаїв. У Денисові, пов. Тернопіль побито немилосердно 85-літнього Шебнєвлюка. Вимір побоїв залежав від участі людини в громадській роботі. На самих побоях не кінчилося. Нищено хатню обстановку, святі образи, портрети Шевченка, Франка та Гетьманів України. Все це без пошани кидано на долівку. У селі Швейкові, пов. Підгайці, побито дружину Василя Дутки, що була в полозі.

В кооперативах і інших українських крамницях в дикий спосіб нищено товар, просто поливано нафтою й палено. У містах польські бандити підкладали під українські установи бомби й висаджували їх у повітря. Так знищено „Рідну Школу” у Львові, читальню „Просвіти” в Минаєві й Данилівці, пов. Зборів, читальню „Просвіти” у Збоївках. Другого жовтня 1930 р. знищено бомбою Централю Українських Кооперативів у Львові — „Центросоюз”, і підкладено бомбу під Монастир ОО. Судитів у Львові. Разом з тим бито шибки й вітражі в Маслосоюзах у Львові, у „Народній Гостинниці” і, навіть, в Науковім Товаристві ім. Шевченка. Таке діялося на всій території Західньої України.

У селі Мозолівці на 155 господарств знищено дорешти 110. Там теж побито старця Осипа Гальву, що вже рік лежав на смертній постелі. Католицько-християнська Польща запланувала підірвати здоров'я, відправити на той світ якнайбільше українських громадських, культурно-освітніх і політичних діячів. Політично обезголовити українське населення. І справді багато людей вмерло від побоїв. Наприклад згинув від побоїв: Іван Гринчина із Соховець, пов. Підгайці, шістьдесятилітній І. Матчиншин з села Ногаїв, пов. Яворів, адвокатський писар Бомба. Смертельно скатовано лікаря д-ра А. Кокодинського, дир. А. Турянського в Новому Селі, пов. Збараж, й десятки інших. У Наконечнім, пов. Яворів, побито свяще-

ників прикладами крісів, О. Білозовського, о. Дединського й багато інших.

Якщо зважити, що полки польської кавалерії, які перевозили експедицію — чи пак пацифікацію, складалися із шляхти, отже з так званої польської еліти, то маємо образ правдивої польської культури у 20-му столітті. Оті сини польських магнатів, високих урядників, пограбоване українське майно часто продавали жидам у місті, наповнюючи свої кишені.

У часі першої світової війни перекочувалися через українські землі різні армії. Але ні одна не нищила так люто українців, як польська пацифікація.

Польський уряд доводив, що пацифікація була відповіддю на саботажі, що їх виконувало за твердженням польських суддів УВО. Чому ж тоді, питаємо, пацифіковано невинне населення? Адже ж карні експедиції були звернені проти цілого українського населення та проти його культурних і економічних надбань! Всі оті грабунки, побиття, катування старців і дітей, гвалтування жінок, демолювання установ, не мали нічого спільного зі законом відповідальністю за саботажі, ні взагалі з законом! По-перше карні експедиції відбувалися у селах і містах, де взагалі не було саботажів. Потім саботажі вже давно припинено, а експедиції уланів тривали з дикою завзятістю. В тому часі заведено воєнний стан у Галичині. Пацифікатори через терор хотіли змусити населення голосувати за список Пілсудського, а не самостійників.

Усі ті звірства підтверджено достовірними протоколами. Еп. Бучко й сл. п. о. Е. Чемеринський відвідали пацифіковані терени й ствердили жахіття, вандалізм. В одній церкві Преосв. Бучко говорив: „Вступаємо за Христом на Голгофту. Після неї йде Воскресення, — дістане нагороду нарід, що терпить у дочасності. Кари настигнуть тих, що „катували католицьких священників і народ”. Митрополит проголосив Пастирського Листа проти пацифікації, та польський уряд скасував його, бо він колов правдою в очі.

У закордонній пресі з'явилися статті про польські погроми в Галичині. Автор одної статті, який сам оглянув покатовані жертви у Народній Лічниці у Львові, називає пацифікацію одним із найбільших жахливих звірств новітніх часів. Американський департамент стейту вніс у Варшаві скаргу, бо між іншим побито теж і американського громадянина, Юстина Федоришина у селі Сарпаки, пов. Бібрка. Англійські парламентарі з приводу пацифікації внесли були до Союзу Народів у Женеві петицію в обороні українського народу в Польщі. У 14-ох країнах світу з тої ж самої причини відбуто протестні проти-польські маніфестації. Світова преса широко писала про пацифікацію, гостро засуджуючи польське насильство. У багатьох столицях польські амбасадори були примушені інтервенювати в урядах, щоб ці здержали протипольські атаки в пресі.

Присуд Союзу Народів був соломонівський. „Винна Польща, що пацифікувала українське населення, але... й УВО, що переводила саботажі”. Та присуд історії у 1939 р. був інший, справедливіший, бо покарав Польщу за всі її злодіяння, заподіяні українському народові.

До джерел державницької думки

УКРАЇНСЬКО-ШВЕДСЬКА УГОДА 1657 РОКУ

5. /15/ жовтня 1657 р. в Корсуні гетьман Іван Виговський виставив таку повноважність:

„Ми, Іван Виговський, гетьман Війська Запорозького, з усім Військом Запорозьким тим заявляємо: сповняючи наміри покійного Богдана Хмельницького, нашого попередника, що для загального добра всього Війська постановив був вийти в згоду і союз з початку з світлішою королевою Христиною, а потім з щасливо нині пануючим королем Карлом Густавом, королем шведським й. мл., ми не захотіли відступити від цих його спасених замірів, прагнучи так само бачити в як-найкращім розцвіті Військо Запорозьке, а його привілеї й вільності в повнім захованню. Отже як згаданий світлий і непоборний Король шведський прислав до нас свого покійного, яснов. пана Густава Лілієкрону, дідича Гальстадського, з новим уповноваженням для переговорів і заключення союзу з нами, ми також постановили делегувати од боку нашого для сповнення цього загального спасенного діла яснов. пана Юрія Немирича з Чернихова, дідича Режан і Ушомира, підкоморія Київського, Обруцького і Кременецького старосту, Івана Ковалевського, генерального стражника (осавула) Війська Запорозького і полковника Івана Федоровича (Богуна). Делегуємо і уповноважуємо їх зійтися з згаданим послом і заключити союз між нами і світлим Королем і Короною шведською, зложити договір, вести договори і договоритись — обіцяючи це все заховувати, що вони постановлять”. 1)

Другого дня ці делегати списали з Лілієкровою такий протокол:

„Даємо знати всім, кому треба, що світліший Король Карло-Густав і ясновельможний гетман Іван Виговський постановили продовжити стару приязнь світлішої Королеви Христини і ясновельможного гетьмана Богдана Хмельницького і в спільних інтересах заключили між собою союз і воєнну спілку і доручити нам Густавові Лілієкрону, Юрієві Немировичеві, Іванові Ковалевському й Іванові Федоровичу, як своїм уповноваженим, це діло полагодити. Ми ж, обмінявшись уповноваженнями і договорившись про цю спілку, ухвалили такий договір для ратифікації й. в-вом і ясновельможним гетьманом:

„Має бути вічна приязнь і постійний союз між Королем шведським і його наступниками з одної сторони і ясновельможним гетьманом і Військом Запорозьким з другої. Обов'язуються вони цим договором до обопільної любові, приязні, помочі і воєнної спілки против спільних ворогів і тих, що допомагають ворогам другої сторони з виключкою світлішого князя московського, з котрим Військо Запорозьке зв'язане тісним (формаль-

ним) союзом і буде йому заховувати вірність непо-рушно. Коли один з союзників довідається про які-небудь неприяні заходи против другої сторони, він повинен її завчасу остерігати і по силі всяку шкоду від неї відвернути, і свої сили або сполучити, або окремо боргтися проти її ворогів і їх атакувати. Одна сторона другій сприятиме і ніколи не візьме участі в замислах, ворожих другій стороні, тим менше — не може ні радою, ні засобами її неприятелів. Одна сторона без другої не може входити в згоду з неприятелями, але кожного разу, як їй прийде миритися, це мусить вестися і заключатися за спільним порозумінням. Подробиці ж цього договору відкладаються з обох сторін тому, що корлівський посол не знає гадки короля щодо пропозицій, поданих з боку ясновельможного гетьмана, — до того моменту, можливо, недалекого, коли король зможе дати своє рішення послам Запорозького Війська. Дано в Корсуні, 6. октябрю старого стилю”. Підписи з української сторони Немирича, Ковалевського і Богуна (перші два латинські, останній український). 2).

Окремо — „Договірні пункти, запропоновані від ясновельможного гетьмана через комісарів Війська Запорозького яснов. послові шведського короля:

1. Воєнна спілка має бути офензивна — крім в. кн. Московського, против когрого Запорозьке Військо відмовляється підняти зброю.

2. Світліший король шведський признає і проголошує Військо Запорозьке з підвладними йому провінціями за нарід свободний і нікому не підлеглий, 3), і цю свободу й інтереси боронитиме против усіх неприятелів.

3. Границі і території володінь Запорозького Війська признає і проголошує, що вони простягаються не тільки до Висли, але й до границь Прусії, пообіцяє спільними силами добувати й до рук Запорозького Війська віддавати як от у Лявті воєводство Берестейське і Новгородське.

4. Коли Бог допоможе обом союзникам так, що вони зможуть погодити короля польського (в землях) за Вислою, то він має бути вибраний спільно і під такою умовою, щоб присяг всяко пильнувати приязні, свободи і згаданих границь Війська Запорозького.

5. Якби прийшлося королеві шведському миритись з поляками, то не інакше він мав би вийти в згоду, ніж би поляки пороглисили Військо Запорозьке з його землями за нарід свободний, виріклися всіх претензій і згадані границі потвердили б не тільки спеціальним записом, але і присягою, за котру заручив світліший король шведський.

6. Обидві сторони подбають про те, щоб обопільні знанні і торгіві операції не перервалися між Прусією і Військом Запорозьким.

(Закінчення на ст. 20)

1) Оригінал в шведському державному архіві, латинською мовою, з підписом Виговського і військовою печатю — виданий в „Архив Юго-Западной России”, ч. III, том VI, ст. 332.

2) Там-же ст. 333.

3. Per libera gente et nulli subjecta

В окупованій Україні

В СОВЕТСЬКІЙ ПРЕСІ,

Советська преса багато пише про Україну. В грудні на всіх підприємствах і установах виклинали Берію. Московська „Літературна Газета“ за 10 грудня вмістила довгу статтю М. Бажана. В ній читаємо: „Основним напрямком зрадницької діяльності націоналістів завжди було та й тепер є прагнення до роз'єднання українського і російського народів“. На зборах робітників львівського філіалу Академії Наук УРСР Васюта заявив: „Зрадник Берія уживав злочинних заходів, щоб пожвавити і активізувати буржуазних націоналістів в Союзних Республіках, в тому числі і у нас в західних областях України“.

„Правда“ з 28 грудня вмістила фейлетон поета Міхалкова з карикатурою і таким написом: „Керівники деяких підприємств, замість спрямовувати в МТС кваліфікованих фахівців, посилають туди людей за принципом: „На тобі небоже, що мені не гоже“. Міхалков пише, що на село посилають: шахраїв, п'яниць, волоцюг, ледарів тощо. Так виконується в практиці постанови ЦК і уряду про „переселення“ кадрів з міста на село.

В „Правді“ з 25. грудня на першій сторінці вміщено велике фото Пахомова. На ньому біля десятка відгодованих, вигодених, в стандартній одежі чоловіків розглядають в теплиці якусь рослинність в коробках на столах.

(Закінчення з ст. 19)

7. Скільки потрібно буде Війську Запорозькому зібрати і найняти на свою потребу офіцерів і вояків, також майстрів і ремісників в королівстві і в землях короля, він то йому дозволить.

8. Вільно буде набувати, купувати і вивозити для потреб Війська Запорозького з королівства і земель короля шведського зброю і амуніцію, і взагалі обидві сторони можуть вести всяку торгівлю сухопутну і морську, платячи цда і мита. 4).

З тим Лілієкрону і відправлено два дні пізніше з листом Виговського до короля, де він виправдувався за довге затримання посла — „не з іншої причини, як тільки через смерть славної пам'яті попередника гетьмана Богдана Хмельницького і теперішнього *interregnum*“.

Але потім, як за волю Божою й однодушною згодою всього Війська Запорозького правління перейшло до нас, ми нічого справедливішого не знайшли, як згідно з старою приязню скріпити союзний договір з в. в-вом, і що цю приязнь і досі свято заховувати, скріпити зв'язком нового договору, в межах в яких мав повноважність посол вашого в-ва“.

4) Там-же ч. 113.

5) Там-же, ст. 337, дата: 8. жовтня в Корсуні, підпис: *Sacrae Regiae M-tis Vestrae fanentissimus amicus et obsequiis addictus Joannes Wyhowski, generalissimus Cohor. Zaporoviensium,*

Під фото підпис: „Недавно група представників Херсонської області відвідали колхозні підмосков'я. З великим зацікавленням вони вивчали досвід вирощування овоців (городини) в зкаритому ґрунті (!), гніздовий спосіб вирощування картоплі і городніх культур“. Підпис політичний. На лицах „представників“ не видно зацікавлення, а пробивається глум.

ДОСТОСУВАЛИ.

З захопленням описує на сторінках московської „Літературної Газети“ якийсь Коваль, заслужений діяч мистецтва, про успіхи Київського Оперного Театру ім. Шевченка, який поставив перероблену оперу „Богдан Хмельницький“. Як відомо, два роки тому большевицька преса підняла була бучу з приводу першої редакції цієї опери. Цензори нападали на авторів лібретто Корнійчука і Васілевську за те, що вони не показали в опері духового зв'язку українського народу з росіянами, а головне не представили величі акту об'єднання України з Росією. На великі недоліки вказували і в музиці опери. Два роки посилено працював колектив театру разом з авторами, щоб виконати ідейне завдання, яке поставила Москва: достосувати оперу до трьохсотлітньої річниці Переяславської угоди.

Оперу перероблено так, щоб вона в цілому і в окремих картинах „відбивала велич возз'єднання з Росією“. Слово „возз'єднання“ найкраще говорить про сенс підготовки, яка ведеться в Імперії для відзначення трьохсоті річниці угоди Гетьмана Богдана з царем Олексієм. Перед Корнійчуком і Данькевичом, композитором опери, поставлено було вимогу показати в яскравій національній формі з художньою переконливістю велич того „возз'єднання“. Всю оперу перероблено, додано нові картини, а в фіналі майстерно і спритно поєднано українські і „руські“ музикальні теми. І оте поєднання вважає критик, як і вся музикальна верхівка імперії, за найбільше досягнення, бо воно мало б перекоувати про одвічну дружбу і єдність двох народів.

Головну провідну роль в музикальній драматургії опери відіграє „русская народная „Слава“. На цій московській „Славі“ композитор розвинув і побудував всю тему. Щоб переконати глядачів і слухачів про „прагнення народу до „возз'єднання“, творці опери показують, як Максим Кривоніс, один із керівників народного повстання викликає Богдана Хмельницького висловити свої політичні симпатії до Московії. В другій картині наголошується сцена, де Кривоніс допитується Хмельницького, куди він посилає послів: до Московії, чи до Речі Посполитої. Кривоніс зрадів коли почув, що послів відряджено до Московії. Як далеко це все від історичної правди. Та саме про те й іде йти імперії, щоб ту правду перевернути, показати історичні події так, як вимагає сьогоднішня політика „єдиної й неподільної Росії“.

Лозунг „єдина і неподільна” видумав найреакційніший публіцист Юзефовіч, в пригадку й попередження українським сепаратистам, для напису на пам'ятникові Богданові Хмельницькому. Нині видумку реакційного публіциста обороняє комуністична Москва, щоб у трьохсоту річницю указом проголосити невідривність України від Росії. Київські скульптори Вронський і Олійник працюють над проектом пам'ятника Хмельницькому, який в дні урочистости „возз'єднання” буде встановлено в місті Переяслав-Хмельницький.

Антикомуністична російська інтелігенція тут, вбравшись в демократичні тоги, всіх сил докладає, щоб у вільному світі оборонити реакційний лозунг неподільности Росії. Російська реакція, „демократія” і комунізм ідуть в одному фронті.

І.Ф.

Передруковуємо деякі матеріали підпільної пошти. Такою мовою говорить українське підпілля, діючий націоналізм до населення.

ПАМ'ЯТКА

для українців із східних областей.

1. Україна не вільна, Україна в ярмі, Україна під чоботом окупанта.

2. Окупант України — большевицька Москва, російські большевики. Вони ворог українського народу № 1.

3. Немає в Україні „вільного, радісного і щасливого життя”. Українській народ у жорстокій національній, політичній і соціальної неволі. Російські большевики готують Україні повну національну загибель.

4. Допомагають московсько-большевицьким окупантам поневолювати Україну і гнобити український народ большевики української національності. Це підлі лакеї і наймити большевицької Москви. Вони — ворог українського народу № 2.

5. Зустрічайте московсько-большевицьких окупантів та їх вірних українських наймитів ненавистю і боротьбою. Це священна ненависть і священна боротьба! Ми маємо повне право на свободу! Московські окупанти нам її зграбували! Смерть московсько-большевицьким окупантам та їхнім українським агентам! Геть їх панування з України!

6. Говори в Україні тільки українською мовою. Це зрада Україні говорити на своїй землі мовою російською — мовою окупанта!

7. Не допомагай большевицьким сатрапам гнобити український народ. Допомагай народів оборонитися перед ними. Саботуй всі большевицькі пляни.

Не вступай до партії, до комсомолу. Не зв'яжуй себе з тими, що допомагають большевицькій Москві розпнати Україну!

9. Знай: тисячі українських патріотів у підпіллі, головним чином в Західній Україні, ведуть сьогодні активну визвольну революційну боротьбу проти большевицьких гнобителів. Їх активно підтримують мільйонні маси українського народу на всій Україні. Ніколи не вдасться

московсько-большевицьким окупантам підкорити український народ!

10. Не вір большевицькій пропаганді, що нібито бандерівці — це бандити. Революційне збройне підпілля в Західній Україні — це політична визвольна організація.

НАША ПРОГРАМА ТАКА:

1. Національно-державна незалежність України;
2. Суспільна власність в промисловості і торгівлі, на транспорт і банки;

3. Приватна власність на землю в рамках трудових господарств, право творити колективні господарства, коли б цього селяни хотіли;

4. Справжня демократія;

5. Система вільних національних держав усіх народів світу.

11. Не виступай проти українського підпілля, не виступай проти визвольного руху власного народу! Не мачай своїх рук в крові тих, що борються за визволення українського народу, в тому числі і за визволення твое. Пам'ятай: українське революційне підпілля знищує тільки вірних вислужників большевицьких верховодів, а більше нікого. Коли ти український патріот, коли ти не служиш по-лакейському московсько-большевицьким окупантам — тобі нічого не загрожує з боку підпілля.

13. Не дозволяй МГБ гнати тебе на фронт боротьби проти підпілля, бо тоді можеш загинути і невинно: кулі не перебирають. Ми щиро жаліємо сприводу таких жертв: ми в них невинні. В них винувано тільки МВД.

14. Не бери зброї до рук, коли ти, як службовець, виїжджаєш на села на території дій підпілля. Якщо ж тебе примушують брати зброю, знайди спосіб повідомити населення і підпілля, що ти не ворог українського визвольного руху. Тоді тобі нічого не загрожуватиме.

15. Шукай підпільну літературу, читай її і переказуй своїм добрим друзям. Поширюй революційні визвольні ідеї, підкидай перечатану літературу іншим. Помпожуй її, переписуючи хоч би рукою.

16. Допомагай підпіллю, чим лише можеш. Шукай зв'язків до підпілля, виконуй всі його доручення, включайся згідно з його вказівками у всенародну визвольну боротьбу. Тоді ти будеш справжнім патріотом України. Гравень, 1950 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
на Українських Землях

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЕ!

Коли тебе зловлять і силою заженуть до ФЗО у Донбас постійно пам'ятай:

— що ти належиш до волелюбного українського народу, який сьогодні з невиданим ніде в світі героїзмом веде визвольну боротьбу проти російсько-большевицьких загарбників. Тому твоїм найкращим обов'язком є служити великій справі визволення власного народу.

— що на тебе дивляться всі з твого оточення. Тому поведи себе чесно, так, щоб не оплямтати чести твого народу та своєї особистої гідності!

— що ворог хоче зробити з тебе зрадника. Тому не вступай до комсомолу, хоч би як Тебе не примушували, хоч би що Тобі не обіцяли і не давали!

— що ворог всіма силами намагається русифікувати український народ. Тому не слухай теревенів про „вищість” і „керівну роль” російського народу, не вживай російської мови! Висмівай тих твоїх товаришів, які говорять тільки по-російськи! На кожному кроці говори і пиши тільки українською мовою!

— що ворог намагається поділити західних українців і східних. Тому живи дружньо зі східними українцями, не бокуй від них, не відокремлюйся від них, а близько знайомся з ними, допомагай їм — твоїм братам і сестрам!

— що ворог докладає всіх сил, щоб оплюгавлювати визвольну боротьбу українського народу. Тому вміло поширюйте правду про ОУН і УПА, розкажуй все, що знаєш, про їхню героїчну боротьбу! Поширюй українські революційні пісні!

— що ворог, щоб нищити свідомих українців, втягає легковірних до енкаведівських ніби підпольних організацій. Тому бережися енкаведівських агентів, сексотів! Не вступай до ніяких нібито підпольних організацій!

— що НКВД буде намовляти і примушувати Тебе доносити на своїх товаришів. Тому сміло і мужньо відкидай усі намови НКВД, не піддавайся залякуванням, не заломися навіть під побоями! Краще тюрма, ніж підле доносництво! Донощик НКВД — це зрадник народу!

— що ворог примушує працювати на нього, на його загарбницькі пляни, на шкоду інтересам українського народу. Тому в своїй праці наноси ворогові шкоду, де тільки зможеш!

БАГАТСТВА ДОНБАСУ ЙДУТЬ НА ПІДГОТОВКУ ДО НОВОЇ ЗАГАРБНИЦЬКОЇ ВІЙНИ! НЕ СМІЕМО ВЛАСНОЮ ПРАЦЕЮ ДОПОМАГАТИ СТАЛІНУ ПРИГОТОВЛЯТИСЯ ДО ВІЙНИ! ГОТУЙМО РОЗВАЛ СТАЛІНСЬКОЇ ТЮРМИ НАРОДІВ І ВИЗВОЛЕННЯ ВСІХ НАРОДІВ І ПРАЦЮЮЧИХ СССР! СМЕРТЬ РОСІЙСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКИМ ЗАГАРБНИКАМ!

ХАЙ ЖИВУТЬ ВІЛЬНІ НАРОДИ У СВОЇХ СПРАВДІ ВІЛЬНИХ ДЕРЖАВАХ!

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

Воля народам!
Воля людині!

80% В'ЯЗНІВ Є УКРАЇНЦІ.

інформації німецької журналістки Брігітте Герланд

„Зюддойтше Цайтунг” за 30. 12. 1953. памістила таку розповідь німецької журналістки Брігітте Герланд, що повернулась з Воркути:”

„Воркута — це є карна область, в якій в'язні живуть в повній ізоляції, не маючи права переписки. Також німецькі пакети не доходять до Воркути... Декілька днів перед виїздом Брігітти з Воркути, в цій області вибухнув ширший організований страйк, в якому взяли участь сотні тисяч в'язнів. Кількість в'язнів тут є дуже велика, бо в самих лише 50 шахтах працює коло 5000 робітників в кожній. Близько 80% цих в'язнів є українці.”

3 суспільно політичного життя

ЮВЛЕЙ НТШ та УВАН

Український Науковий Світ відзначував при кінці 1953 року Ювілеї двох українських наукових установ: 80-річчя Наукового Товариства ім. Т. Шевченка та 35-річчя Української Академії Наук в Нью Йорку, осідку обох наукових установ. Двадцять п'ятого грудня в Літ. Мист. Клубі інформаційними сходами ювілей розпочато. 26. грудня в Колумбійськім Університеті, Філософський факультет, проф. А. Яковлів урочисто відкрив Науковий З'їзд. Після промов голови НТШ проф. Смаль-Стоцького та голови УВАН проф. М. Ветухова З'їзд розпочав ділову працю.

Того ж дня на пленумі прочитано кілька доповідей, серед них доповідь проф. М. Чубатого про „Ідеологічно-політичні основи Переяславської угоди”. Крім пленарних засідань на З'їзді працювали комісії: історії, філософії, археології й мистецтва, математично-фізична, філології, права й суспільних наук, геології-мінералогії та хемії, економії, природнича (ботаніки, агрономії), природничо-лікарська, дослідження українських питань в Америці. На загал було виголошено й прочитано біля 100 доповідей на різні теми та відбуто три Наукові Пленарні Сесії.

Українська преса в Америці присвятила Українському Науковому З'їздові цілком заслужено багато уваги. Це ж бо зроблено першу спробу підсумків розвитку української вільної науки, що має служити справі визволення України, в протипагу науці в окупованій Україні. Голова НТШ проф. Р. Стоцький не один раз заявляв, що потрібно витягти „тяжку артилерію” на фронт визволення України, голова УВАН проф. М. Ветухів заявив на маніфестації в Нью Йорку, що потрібно українську науку поставити на службу визволення України. Спробуємо проаналізувати чи думки голів обох українських наукових установ були нашими науковцями респектовані й чи всі українські науковці прямують до того.

Московія, підкоривши Україну, намагається перекреслити історичні підвалини Української держави, накидає світові імперську історіографію, впливи якої помітні на поодиноких науковцях.

В історичній комісії прочитано кілька доповідей та наукових рефератів. І. Костюк зачитав інтересний нарис про „Останні роки акад. М. Грушевського”, І. Лисяк-Рудницький читав про „Проблему націогенези в українській науці”, в якій невдало пробував характеризувати дві школи української історіографії: народницьку та націоналістичну. Його невірні твердження спростував проф. М. Чубатий, вказавши, що націоналістичної школи немає в українській історіографії, а існує державницька школа, якої визначним представником був покійний Вячеслав Липинський і Томашівський. Говорячи про націю, прелегент переплутав те поняття із поняттям націоналізму, як руху ідейно-політичного. Його критика націоналізму була плиткою, критикою політичного протинника, а не науковця-державника, який

суті українського націоналізму не збагнув. С. Драгоманів сам заявив, що він „на зов крові” прочитав реферат на тему „Федералізм в українській науці”. Тема дивна, бо всім нам відомо, що федералізм є політичною формою, а з заголовку виходить, що він невід’ємний від української науки. Навіщо це? Потім прелегент запропонував нашим науковим установам створення комісії для вивчення того питання, як також видати збірник бібліографії в тім питанні. На його думку федералізм потрібний для зрівноваження людини — основни суспільства. Думки С. Драгоманова відомі, але що спільного вони мають з наукою? Про це знають впорядчники. Свою тему прелегент приобіцяв повторити обширніше незабаром на УВАН. Змістовною була доповідь О. Дубровського про „Вклад М. Грушевського в дослідні над ранньою історією”, в якій доповідач подав багато цінних думок про 10-томову „Історію України-Руси” М. Грушевського, що сягає аж по період Виговського, про праукраїнську ентогенезу, про дослідні проф. Щербаківського, який науково довів, що перед слов’янським розселенням вже існували розмежування серед слов’ян.

Оригінальний реферат на тему „Система освіти на Україні в 1917-1930 рр.” дав з ілюстраціями І. Крилов. Розвідку В. Галайчука про „Міжнародноправну оцінку Переяславського договору” прочитав др. Я. Падок, в якій стверджувалося, що Переяславська угода це „квазі протекторат” в міжнароднім значінню.

Проф. Л. Окіншевич читав про „Козаччину на Білоруси за Хмельницького”, В. Дорошенко читав про „Історію Бібліотеки НТШ”, М. Андрусак про „Досягнення новітньої української історіографії”, В. Шугаєвський про „Час карбування найдавішних монет Київської Русі”, проф. А. Яковлів про „Тіпикон Генеральний монастирів ОО. Студитів”, В. Ржепецький читав „З історії гром. життя Волни на початку 20 в.”. Нарис „Проблеми Буковини в дипломатичній боротьбі з Румунією в 1914-16 рр.” дав Л. Соневицький. Про маловідомий „Читинський судовий процес над українцями в 1923-24 рр.” реферував знавець далекосхідних укр. проблем ред. І. Світ. Реферат Полонської-Василенко про „Останнього кошового Запоріжжя П. Кальнишевського”, відчитав проф. М. Чубатий, а др. Т. Мацьків про „Мазепу в мемуарах І. Варділі 1714р.”. В дискусії др. Т. Мацьків подав, що проф. Дм. Чижевський видав німецькою мовою в Німеччині книгу у 1948 р. в Франкфурті (під заголовком: „Altrussische Literaturgeschichte im XI, XII und XIII Jahrhundert”), де на сторінці 328 стверджує, що „Слово о Полку Ігоря” це клясичний твір російської старої літератури. Таке твердження є неправдивим, а українській історичній літературі ворожим.

Слід згадати, що на відкритті Наукового З’їзду був проф. Мозлі з Колумбійського Університету, а проф. К. Меннінг виступав на філологічній комісії з доповіддю про Шевченка.

На останньому пленарному засіданні схвалено пропозицію, вироблену спеціальною комісією.

На пропозицію з залі прийнято внесок висловити в

резолуції протест проти історичного фальшування Переяславської угоди 1654 р., яке робить уряд СРСР в своїй ухвалі про відзначення 300 річчя цієї дати.

Присутній.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В НЬЮ ЙОРКУ

Другий місяць кожної суботи з 6.30 год. відбуваються виклади вУНУ, організованому Спілкою Української Молоді та Організацією Оборони Чотирьох Свобід України. Перед першою лекцією, 5 брудня, Голова ООЧСУ проф. І. Вовчук коротко з’ясував завдання університету. Народний університет ставить своїм завданням подати на протязі року (в зимні місяці) вузлові проблеми нашої боротьби і державного становлення. Це не будуть систематичні виклади з історії, історіософії, політик і інших гуманітарних наук, а радше вузлові проблеми, розкриття яких допоможе молоді пізнати, тут в запіллі, свою національну правду, за яку боряться сини нації на Батьківщині. Дехто з молодих, а вже старих духом, твердять, що їм легенди визвольної боротьби не подобаються, вони, мовляв, знають значення держави і працюють своїми реальними методами. Идеологія — національна правда, для них не є істотними. Вони задивлені у теперішню велич Америки і думають, або їм так здається, що вона прийшла без напруги, без боротьби. Такі люди забувають найістотніше: теперішня технічна міць Америки, як держави, прийшла після велетенської боротьби і напруги нації і нею тримається

Теодор Рузвельт, один із президентів ЗДА, в своїх спогадах про ту боротьбу писав: „Верхи на коневі з рушницею в руках, ми вели суворе вільне життя. Ми працювали під палючим промінням південного сонця, коли безмежні рівнини світилися і дрижали від спеки. Але кожним нервом ми відчували, як пульсувало суворе життя і наша праця приносила нам глибоке задоволення і радість буття”. Радість буття — в напрузі. Люди отакого духового укладу, такої психічної владі, з рушницею за плечима, в колосальній напрузі, творили нинішню велич Америки Після тих часів техніка пішла велетенськими кроками вперед. Коня заміняє авто, літак, на допомогу рушниці винайдено досконалішу зброю. Зрозуміло, що і думи, вся духовна творчість в вік літака буде формою іншою, але творча ідея все є національною. Форми вияву міняються, але душанароду все зберігається. Наша боротьба за державну незалежність відбувається в дуже складних умовах. І що вони складніші, то більшої зорганізованості, отого єдномислія і знання, дум національних, потребує вона. Молодь, що стане завтра до все-

національного бою, мусить себе підготувати до нього. Народний Університет ставить завданням спонукати молодь до того і допомогти їй пізнати свою національну правду.

За грудень і січень в УНУ прочитано лекції на такі теми: 1. Проф. О. Оглоблин — Хмельниччина і Українська Державність. 2. Инж. Є. Маланюк — Геокультура України; 3. инж. Є. Маланюк — Культура Київської Держави Середньовіччя; 4. Проф. І. Вовчук — Вихідні позиції Української Визвольної політики, 5. Проф. М. Чубатий — Формування української і московської нації. 6. Літературне обговорення повісті І. Багряного „Огненне коло”. Диспутом керували проф. Романенчук і ред. Давиденко. На лютий намічені такі теми: Проф. О. Оглоблин — Переяславська умова 1654 р.

Инж. Маланюк — До барокко на Україні. Доц. Бобровський — Українська національна ідея і марксизм. Проф. В. Гришко — Літописні дані щодо походження Руси.

В університеті дали згоду працювати кращі наукові сили, що є на цьому терені. В лютому розпочинає працю семінар української журналістики. Відділ ООЧСУ і СУМ в Ньюарку, організували філію УНУ. В січні відбулася лекція доц. Бобровського. Більшість лекцій будуть видані друком. Вже вийшла перша лекція проф. О. Оглоблина. Готуються до друку, лекції прочитані в грудні.

М. Р.

ІV-ТІ РІЧНІ ЗБОРИ ОСЕРЕДКУ СУМА В Б О Ф А Л О

Дня, 3-го січня, ц. р., осередок Спільки Української Молоді Америки ім. Л. Українки в Бофало, відбув свої ІV-ті Річні Збори. Зборами проводила президія в склад якої ввійшли: д-г Чмола Т. — голова, д-г Палцан М. — секретар, та п-га Баран М. — чл. президії. Присутні сумівки й сумівці, пильно прислуховувались звітам окремих референтів уступаючої Управи за весь минулий рік діяльності. Звіт проведеної контролі склав голова Контрольної Комісії — проф. Чуйко П.

Широке зацікавлення членства викликали зокрема звіти: культ.-осв. реф. Лисака М., орг. реф. Дроздовського І., фін. реф. Білецького П., жін. реф. Гайдар Л., та реф. Ю. СУМА — Саган Х.

Працю осередку в загальному характеризують такі дані зі звітів: Загальний стан членства на сьогодні: 124, в тому 13 подруг. В американській армії відбувають службу 6-ть сумівців. Ланка Ю. СУМА нараховує 39-ть юначок і юнаків. В осередку регулярно працюють: чоловічий хор (30 осіб), диригент Мороз А., дав 4 виступи, духовна оркестра (35 осіб) диригенти: Кравчук та Гришук, — 13 виступів, в тому 4 поза Бофало. Курси Українства ведуть 1 раз в тиждень професори: Саган, Чуйко та др. Лоза. Пересічне число слухачів — 25-ть. Драматичний гурток — 18 чл., мист. кер. Крих Д., під-

готовляє „Суету” Тобілевича. Жіночий квартет веде піаністка Делутат Т., дав 7 виступів, в тому 1 виступ в Інтернаціональному Інституті, наспівав 1 платівку. Недавно створена танцювальна група, кер. Пінькас. До великого успіху слід зарахувати новозорганізовану струнну оркестру (14 осіб), диригент Павлишин, яка з перших днів наполегливо й активно працює. На терені Бофало СУМА брав активну участь у влаштуванні більшості національних свят і академій, а деяких був сам ініціатором. Відбулося 4 доповіді на різні актуальні теми. Товарисько-розвагових імпрез — 3, пікніки — 2, чайних вечорів — 3. Наш осередок з рамени Г. У. СУМА брав активну участь в підготовці й практичному переведенні 700-ліття Львова в Торонті. На особливу увагу заслуговує солідно й вірцево ведена праця секретаря д-га Бендина. З повним признанням належить відмітити активну працю Жіночої Секції (голова Гайдар). Наші сумівки систематично відбували сходини, брали участь в святкових імпрезах, організували гутірки, давали розвагові точки в забавово-розвагових імпрезах, допомагали організувати забави, взяли активну участь в радіохвилиниці нашого осередку через радіостанцію п. дир. Шарвана В. Допомогали Жіночій Секції місцевого відділу УКК, працюючи в характері збірниць.

Сумівки активно працюють в самодіяльних гуртках осередку.

Касовий звіт виявив теж добрий стан господарки, який виказує, що: в минулому році було доходів на суму \$10.883,34. Розходів на: \$10,730,29. Сальдо на 1.1.54. \$156,05. Неабияку діяльність, особливо за останній час, проявила ланка Ю. СУМА (реф. Ю. СУМА — Саган Х., опікун Луковський). Наші найменші відбували свої сходини 1 раз в тижді, — відбулось 9 сходин, 8 гутірок, 2 гри. В праці юнацтва допомагає Виховна Рада. Юні сумівці зібрани й вислали в сумі: \$137,10, як різдвяний дар для Ю. СУМА-у в Німеччині. Найслабіше розвинулась спортова діяльність, бо тут, як виявилось, головною перешкодою є брак більших приміщень та спортової площі. Широка, ділова на належному рівні дискусія, є найкращим показником живучости, організаційної та творчої праці взагалі нашого осередку СУМА.

Загальні Річні Збори вирішили й доручили новообраним керівним органам осередку цілий ряд важливих ухвал, які з уваги на їх актуальність, вимагають повної їх реалізації в майбутньому діловому році.

До складу Управи на 1954 рік обрано: Гайдар А. — голова, Лисак М. — заступник та культ.-осв. реф., Бендина П. — секретар та реф. зовн. зв'язків, Перцак П. — орг. реф., Палцан М. — реф. преси і інформ., Білецький П. — фін. реф., Кулик О. — скарбник, Бутрин П. — спорт. реф., Дроздовський І. — суспільна опіка, Гугель С. — жін. реф., Саган Х. — реф. Ю. СУМА, Луковський І. — опікун Ю. СУМА, Костів Г. — госп. реф., Кладочний М. — бібліотекар. Кандидати Управи: Чмола Т., Коцур М., та Калина М. Контрольна Комісія: Райца Ф., Іващини В., Романишин Е. Товариський суд: Була О., Поліщук С., Пінькас М.

Виховна Рада: проф. Саган, проф. Чуйко, др. Лоза, инж. Ховайло, мгр. Морозевич.

Палцан Мих.

В. Ці-ій

СРІБНА ЗЕМЛЯ КЛИЧЕ

(Закінчення)

Б О І.

Їх ждали і вони прийшли. „Січ” приготувалася до оборони Срібної Землі у приспіненому темпі. Мадярська агресія, на яку вони мали гітлерівській „Пляцет”, не залишала ніякого сумніву в те, що до боїв прийде і то скоро. — Польща-ж все робила, щоб це сталося чим скорше. Поляки виявили свою державно — політичну короткозорість: користалися з Гітлерівських ласк й побільшували свою „імперію”. Було очевидним, що Гітлер німецьким плугом хотів переорати всю Європу для німців, купуючи тимчасово союзників за чужі кланті землі, як от Мадярщину за Карп. Україну, Румунію (пізніше) за додаток до Буковини й Басарабії. — Чи в тій ситуації Польща, що найголосніше кричала за Гітлером „раслин” новостворену Україну, могла мати хоч які ілюзії, що її „моцарство” залишиться недоторкненим острієм у Європі? Дивна сліпота її політиків. Надсакаували німцям, робили з ними приятельські полювання на зубрів у Біловезькій пущі. І Герінг вполював польське зубрення — дуже скоро, в тому році, коли вони вбачали найбільшу небезпеку для „лицарства” з боку Карп. України, — а не бачили німецької небезпеки.

Польща робила велику політику, „згромадила” військо на кордонах Карп. України, посилала озброєні банди, робила несамовитий крик за „вспульну граніцу” — узнавши, що таке Гітлер і... вийшла на цьому, як їхня приповідка каже, „як Заблоцкі на мидлі”. Такі уже скоро опинилися „в спульних граніцах” з назвою губернаторство. Вона і нині губернаторство — лише змінився губернатор, на місце берлінського прийшов московський. Мають „вспульне граніце... Та політики „лицарської” Польщі не турбувалися обороною своїх земель, їм сон з оцей згняє український Львів, білоруський Пінськ, і т.д. Варшавою нехай Москва турбується. „Січ” мусіла готувати оборону перед мадярами, поляками, та й на диво (й на шкоду для них самих) перед чехами. Ситуація не була легкою. Очевидність наступаючої хмари створювала у деякої групи укр. місцевої інтелігенції (та не в „Січі”) відповідне підложжя для посиленних розважань: — з Мадярами, чи з Чехами? Перша розв'язка ставала реальнішою для мадярофільського гуртка, бо справа Чехії, як держави, була пересуджена. — Здорова - ж частина, яку очолював Прем'єр, рішуче відкидала думки про автономні пляни в межах мадярської держави і думала якою силою захистити незалежність Карп. України? Відповідь приходила одна й одинока — іншої не було: Тою силою, що її має Україна.

Перший Сойм Карпатської України — то вияв ніким не накиненої думки українського народу за Карпатами. А ця думка, — а вона в подавляючій більшості тих, що корінем вросли в рідний чорнозем — була ясна й не дво-значна: Україна для українців. Чеський Центральний Уряд підготовляв війну з Карп. Україною. Пересічна лю-

дина, не будучи фаховим політиком питалася: — Яка ціль цього бездумного кроку?

Німці душать їх за горлянку, а вони готують війну проти... українського населення на його території, яке до речі, було найгірше наставлене до Чехів. Іменування Прагою, без відома і згоди нашого уряду, міністром Уряду Карп. України ген. Л. Прхали, — було першим дуже виразним кроком празького уряду в його воєнних намірах щодо Карп. України. Населення не впустило цього не свого міністра до будинку уряду. 12 березня 1939 р. окремі відділи Гол. Команди „Січі” дістали доручення попереносити свої канцелярії до вказаних будинків у місті. Мені з моїм архівом припало приміщення у канцелярії мадярського адвоката. Це недалеко центру міста. Кіш був у поготивлі. Окремі малі гуртки Січовиків зайняли важливі пункти у місті. — І... прийшла ніч з 13-го на 14-те березня. Я був тоді у будинку Гол. Команди „Січі”. — Я цю ніч називаю ніччю неслави чеської армії. Коли порівнювати напад на нас чехів з реальним днем чеського народу, в який чеська армія не зробила ні одного (дослівно) стрілу, а за наказом „фюрера” передала Німеччині все своє устаткування, — то називаю цю ніч, ніччю неслави чеської зброї. Мое ставлення до тих, що переводили військовий пуч в ту ніч в Карп. Україні, злагідніше теперішня діяльність чеського, еміграційного політичного світу.

ВІЙСЬКОВИЙ ЗАКОЛОТ

Зараз по 3-тій годині над ранком 14-го березня поспалились в кількох пунктах Хусту стріли з крісів, кулеметів, вибухали ручні гранати. Не можу ствердити з певністю, та видається, перші стріли впали на будинок Головної Команди „Січі” при Ромунській вул. Обороняючись, ми старалися розпізнавати запальні пункти. Міцну канонаду було чути за залізно-дорожною станцією. Там — Січовий Кіш, основна сила „Січі”.

Другий пункт в середмісті — це „Січова Гостинниця”, при вулиці под. Е. Коновальця. Стрілянина коло Гостинниці змішувалася з гуком стрілів коло будинку уряду. Так почався військовий заколот у Хусті, що мав на меті зліквідувати автономний уряд „Січ” та взагалі вияви самобутнього життя Карп. України. Його невдало перевів ген. Л. Прхали. У мене немає жадного сумніву що на це мусіла бути згода центрального Уряду з Праги.

Ми в Головній Команді, відтяти повзами чеськими від міста, не знали, що там діється. Знали одне: будемо боротися доостанку. Згадуючи цей епізод — я й досі з вдячністю згадую невідомих жертводавців, — українців з Америки. Вони, може і не знаючи про це, врятували нам в ту ніч життя. А було так: до Хусту надійшов транспорт скринь з одежою, що її американські українці надіслали для мешканців Карп. України. Якусь кількість тих скринь перевезено до будинку Головної Команди

„Січі”, де жінки сортували одіж й складали списки розподілу. Та багато скринь було ще не розбитих. З них ми поробили нашвидки барикаду проти дверей, вікон та вздовж тонких стін будинку. Ці скрині давали нам повне забезпечення перед крісовими кулями та легкими кулеметами. Гірше було з ручними гранатами, що влітали через вікна і розривалися. Мій сусід зліва, який лежав біля мене, враз випустив криса — відлам гранати розбив йому ліве рамя. Доки я вспів розірвати якусь сукню з Америки, щоби зробити перев'язку — він з якоюсь й досі мені незрозумілою силою підвівся, схопив правою, здоровою рукою невибухнуту гранату, яка тількищо влетіла й віддав чехам назад цей „подарунок”. Граната попала коло чеського повза, з-за якого скриті чехи найгірше нам дошкуляли. Було чути дикий вереск.

Двоє українців з Америки, батько й син, приїхали до Хусту накручувати на фільмову ленту фрагменти з державно-творчого життя. Почувши стріли цієї ночі, вони прибігли на Румунську вул. Уставивши апарати на схрещенні Ізької та Румунської вулиць, взялися за діло. Ми всяко старалися їх переконати, щоби відійшли у безпечне місце та не слухали. Враз син спускається на брук без зойку — його поцілила в голову чеська куля.

В ще гіршій ситуації, як ми, були наші друзі в Коші, що містився в літньому бараці. Чехи оточили Кіш і обсіпали його гранатним вогнем. Як пізніше ми довідалися там впало шістьох наших бійців, в „Січовій Гостинниці” впав один і в протилежному будинкові — один. Він з кількома друзями захищав з того будинку Гостинницю. Його ми прозвали Недобитим. Він сповнив свій обов'язок до остатку. Чехи викурювали його газом, та він не уступив. Аж коли груди йому роздерла граната, його покривлене тіло звисло на балконі, з рук висунувся автомат. В будинку уряду було двох ранених. — У нас поза важко раненим, що про нього я згадував, був ще там хтось дряпнений. — Стрільниця не затихала до 9-тої год. ранку. Десь біля 10-тої год. чехи запропонували припинити вогонь. Спершу бундючно: піддатися, віддати зброю й амуніцію. Ми віддавали, але чехи не спішилися брати, а утікали поза близькі дома. За якийсь час вийшов хтось (не пригадую хто), як делегат від Прем'єра в асисті чеських старшин. Повторюють пропозицію. Питають про наші умови. При цьому ми довідалися, що дім Прем'єра, який від нас лише на 200-300 метрів, оточений чеськими вояками. Наша заява: послухаємо нашої команди і хочемо бачити Прем'єра. Бій ущух. Відбираємо від чехів захоплені ними січовників потовчених їхніми прикладами, збираємо убитих. Це 14-те березня.

Чехи опускають будинок Уряду, до якого були увійшли. Між ними метушня. Військові крутяться сюди й туди; кудись ідуть і вертаються. Цивільні, а в першу чергу жиди, швидко роздекоруюють свої груди, що їх обліплювали чеськими барвами. Змінюють поспішно чеські прапори з вікон, що їх так скоро були повнішували, виставляють знова на зміну синьо-жовті. До Хусту з'їжджаються послі. — Хлопці не мають часу на заклеювання ран; збирають, як можуть найцінніше: зброю і припаси, які чехи на вулиці віддають без спротиву. Здалека підносять руки, коли побачать січовника.

СРІБНУ ЗЕМЛЮ ОБСТУПИЛИ

Сойм радить в будинку гімназії. Щось сталося. Перша вістка. Чехи в Празі піднесли руки й без стрілу віддали Німцям все так, як це наказав Гітлер. Друга: мадяри у великій силі на кордонах Карп. України. Перші сутички. Польська армія вздовж кордону. Третя, велика й радісна, вислід цілонічних нарад Сойму: **Карпатська Україна стає вільною від нікого незалежною державою!** Її першим Президентом є о. др. Августин Волошин. Карп. Україна є гевідривною, складовою частиною Великої Української Землі. Ще брентить милий акорд останнього слова маніфесту. Лише розгарялися великим полум'ям серця мешканців Срібної Землі, як мадяри зачали глушити радісний гомін канонадою з гармат на цілому кордоні Карп. України. Вони проламали його коло Севлюша. Квіт Срібної Землі забарявився кров'ю обороняючи її — дорогу землю свою.

Ніхто не думає про відпочинок. Машина, що її на ім'я Державний Апарат, діє з подивугідною умілістю й доцільністю. Суворий з обличчя начальник штабу „Січі” полк. М. Колодзинський-Гузар. Він, як рутинований шахіст, має опановане поле кривавої гри. Воно, це поле, хоч невеличке в межах обкряної Карп. України, — та обсада його кількома сотнями гірше ніж зле озброєних вояків — це щось більше, як майстерність у грі. Що мусіла відчувати ця кам'яна людина — вояк, що бачила полчища, які йшли в розгрі, — маючи до диспозиції лише горстку, майже незброєних фанатиків, яких віра й любов до батьківщини була набагато міцніша від мадярської маси, озброєної по зуби усіма родами модерної зброї. На кордонах від Польщі стала така-ж друга армія. Йшла справляти пир на „вспульней границе”. Поруч начальника Штабу невідступні його старшини: пор. Шука, пор. Тарнавський та „цивіль” Кандиба. Зір встромлений в карту, як-би хотів виворожити достанько вивінувані армії й поставити їх на охорону Срібної Землі. А та армія, зложена з відділів (неповні сотні), іде лагає прориви. Не йдуть за нею залізні панцери, не захищає її воздушна фльота, — над її головами ворожі літаки. Увесь її припас на плечах бійців, припасаний до пояса, а то і в кишенях. Ім байдуже вороже смертоносне залізо, якого так багато сиплється на них. Вони мають своє залізо в грудях. Їхні обличчя красила непобідима сила їхнього нутра, їхньої волі, на них були виразні сліди гордоців і чести, яка їм припала: захищати в бою Батьківщину. Вони з однаковим огнем їхніх сердець йшли в бій. І били, не уступаючи. Коли ж їх досягала смерть — вони умирали, заховуючи ество гордої людини. Ось розбитий чеський повз захопив б. чеський старшина, син Срібної Землі. Його розбита голова звисла безвладно лише тоді, коли віддав до гонведів останній набій, тоді змогли гонведи і взяли його, до нічого вже непридатний повз. Там той молодий юнак, що я таки не знав, звідки він прийшов в Карп. Україну, — той, що то в часі лекції в Коші очима „поїдав” все сказане. З ним група його друзів. Руки пов'язані. Вони під скелею. Їх взяли в полон гонведи. Не знати, до кого відносяться правила про полонених у війні. В кожному разі — гонведи не застосовували їх до цієї групи — тай чи лише до цієї, — членів регулярної армії у військових уніформах.

Вони їх розстрілюють. Дзвінке „Ще не вмерла Україна” лунає по горах і обривається лише тоді, коли їхні молоді груди пересікли автоматами. Вистроєні, як танецьниці, польські старшини йдуть цілуватися з мадярськими старшиною, чий дав наказ розстріляти. Він ще стоїть на струнко, хоч голос „Ще не вмерла”... українських юних вояків замовк. До своїх гонведів, а може й польських старшин: „Так умирають герої”. Там ранені, легше й важче. Їх захоплюють гонведи, Доколюють багнетами. Останні їхні слова: Слава Україні! — Добивання ранених — річ дика, але так було. І цього ніколи не забуду.

Здобуємо зброю й амуніцію, як можемо й уміємо. Забираємо від чеських вояків, що крутяться сюди й туди, приголомшені жахом. Нашу пропозицію станути враз з нами з переляком відкидають. Чеський полковник С-да, який був визначений від Хустської військової залоги для переговорів з Головною Командою „Січі” обіцяв передати для останньої зброю й боеві припаси з магазинів залог. Дістаю доручення відшукати його, зорганізувати транспорт й перевезти те, що дасться. По довгих розшуках знаходжу його у одній пивниці з вином. З ним важко говорити, він у похміллі, лає всіх івся від Гітлера починаючи і на своїх кінчаючи.

На вулиці забираю автобус, перепрошую пасажирів. Двом стрільцям доручаю захопити ще щось з транспорту і їхати до чеських касарень. С-да йде шукати за інтендантом. Не дїждавшись іду шукати за ним, а він преспокійно розлігся на інтендантовому тапчані. Питаю, як зі зброєю. „Я сем на то...”. Магазины — знаходимо майже порожніми. Забираю те що покинене: кілька десятків крісів та кілька скриньок з набоями до них, декілька пачок з пучними гранатами та вибуховим матеріалом. Це все, що я знайшов.

Перша партія полонених гонведів. Вони перестрашені, не говорять. Між ними й ранені. Останніх забирають наші медсестри. В непогамованій досаді за розстрілювання наших полонених, за доколювання наших ранених щось терпке кажу мед-сестрі. Вона не відкаже нічого, а підсміхається лише не то винувано, не то добряче.

Десять близько півночі — німецький дипломатичний представник у Хусті передає телеграму від свого уряду, в якій сказано: „Уряд Німеччини уважає за доцільне віддати Мадярщині Карп. Україну без зайвого розливу крови”... Президент повинен дати відповідь. Похилене над картою похмуро обличчя Начальника Штабу ще більше обгортає смутком. Його очі підводяться з пошаною на

Президента, відтак на мовчального пор. Шуку, на Тарнавського. І відповідь є коротка й тверда: Ми не Чехи. То перший стріл проти Гітлерівської затії в Європі, і його виміряли перші українці в місяці слави Карп. України 1939 року. Яким марним в обличчі цього факту було дявоління польської емігранщини про нашу коляборацію з Гітлером. На це виття ми дивились та й нині дивимось, як на гамір симпатичного племені з кіплінгових джунглів, — але чи не варто б на це інакше дивитись?

Бій за Хуст. Наш оборонний пункт — хустський замок. Удержуємо головніші сполучення з тереном. На заулках сипляться з вікон, удекорованих вже мадярськими трикольорами, стріли на наші голови. Їх посилають ті, що „Ми з вами”...

На Хустському замку паде в обороні Срібної Землі її вірний син О. Блістів, пластун-фанатик, старшина „Січі”. Ми біля містечка Тячів. Мала, змадяризована містщина, багато жидів. На наші вагони сипляться стріли з автоматів. Дивуємося, бо мадярської регулярної армії тут немає. Стріляють „цивільні” мешканці Тячева, надішши на голову шоломи, а на рукави мадярські трикольори.

В Бичкові дістали болючу вістку: Начальник Штабу, полк. М. Колодзінський-Гузар та пор. Тарнавський — З. Косак упали на полі слави. Їх розстріляли мадяри в Солотвині. Коротка нарада в школі. Вирішено боротьби не припиняти, а вести меншими з'єднаннями. У боротьбі за державу падали сини Срібної Землі, не даючи топтати чести нації, падали вибрані країні сини України. Падали стрільці, як отой з-під Чопу, що йому так тяжко було говорити чистою українською мовою, бо його мову засмічували чужі. Душі не засмітили. Як отой старшина О. Блістів на Хустському замку, що носить Україну в грудях від дитини, як отой „Юзьо”, що перед боями був незаступленим кухарем-гумористом, що здобував харчі для друзів не знати як та звідки. Він один з тих типових дітей львівського передмістя, що в три українські речення вкладали конче одно польське, але „озброєний” по-своєму, він разом з укр. студентами обороняв українське ім'я та майно у рідному Львові перед шумовинням польської вулиці, коли вона в корпорантських шапках обливала нафтою крамниці „Маслосоюзу”, дерла й палила книжки в „Просвіті” і т. д.. Таким був і його нерозлучний друг. — „Хамцьо” з нафтового Дрогобицького басейну, і „недобитий”, загартований підстаршина, революціонер. Його поляки кілька разів підстрілювали в часі його переходів через кордон на галицький бік. Недострілили.

Їх багато гинуло в боротьбі за право народу. З ними йшли рам'я в рам'я їхні провідники, не лишаючи їх ні на хвилину. Начальник Штабу, — М. Колодзінський, Штабові старшини: Тарнавський-Косак, Блістів, Тацшар і другі — упали на барикадах, на полі слави. Агітована товпа кричала: „Водзу, проваць нас на Літве”... Водзу, проваць нас на Заользе”... і т. д..

І „водзи” провадили тоді, коли йшли „всесильні” німці на ті місця. Колиж довелось провадити самим, — вони залишили обезголовлений нарід і армію. А самі вже на третій день війни, тож так року 1939 „попровадили” себе й свої родини. Утікли і з чужини дальше провадять свій нарід до нових авантур по ... Львів, Вільно, Пінськ.

Лютий і березень проголошуємо місяцями розбудови „Вісника”. Просимо Управи Відділів перевести передплату на 1954 рік. „Вісник” — в кожному українську родину. Хто надішле передплату на 1954 рік в лютому, одержить безкоштовно одну лекцію Українського Народнього Університету.

Гарячка мене не опускає, знесилоюсь — забагато крові побувся. — Поручник Шука, опершись на стіл, на якому лежу, дивиться через вікно. Знаю: він мусить живий залишитись. Мусить перейти на Захід з важливими речами. — „Можете рухати ногами?“ — не дивлячись на мене питає. — Пробую. Він іде перед мене у віддалі яких 50-ть метрів. Напряма — Тиса. Перед насипом залізничної дороги, коло річки, — мадярське кулеметне гніздо. Поручник Шука має в руці кілька зв'язаних гранат. Нас побачили. — Стрибками перебігаємо відкритий терен. До річки вже недалеко, — за нами гарчить скоростріл. Тільки піднявшись, падаю. — Не відчуваю нічого. Як через стіну гуркіт, — якісь крики. — Хтось дужими раменами схоплює мене, біжить. Знову крик, нас обсіпає земля. „Вам нічого. То тільки ослаблення“ — каже Шука. Роблю йому докір: він же мусить живим дійти на місце призначення, йому не вільно так ризикувати. Граната розірвалася так на тому самому місці, звідки він мене підніс. — Ні слова, лише погляд синіх, добрих очей!

Ми на другому березі Тиси.

Тут теж Бичків, — та ця його частина називається „Сату Марє“. — Залишену його нами частину мадяри охрестили по своєму. — Та чи це pomoже одним і другим? Нас оточили румунські вояки. Їх тільки що змобілізували. На них ще частина цивільного одягу — в того сорочка, в того шапка, в того постолі. Між ними наші дядьки.

Шука пробує їх „вговорити“ при допомозі переможлого звою банкнотів. Він дасть їм оцю дорогоцінність, але нехай не турбуються нами, самі знайдемо собі доріжку через Румунію. Передаваших до „Сігуранци“ січовиків Румуни відставляли мадярам, а ті уночі, ведучи малий гурт над річкою, стріляли.

Їхній командант дарунок прийняв і заявив, що мусимо в їхній асисті їти на станицю „Сігуранци“. Пор. Шука не добився нічого: він сам без їхнього товариства вернеться туди, звідки прийшов. Було цілком очевидним, що я при моєму фізичному стані не міг зробити такого вибору. Я думав сам про себе: він мусить живим дійти, йому ж призначено, а я в такому стані був би тільки завадою, якби потягнула небезпечні для нього наслідки. — Він міцно держав мою руку. І знову ні слова. Лише очі, — о! ті очі!

Пірнув у річку, а я дивився вслід йому. По другому боці його оточили мадяри і зникли враз з ним за найближчими хатками. — Щось підходило вперто, так що годі було здержати, до мого горла. Я гадкою прощав його. Прощав і той дорогий клаптик рідної землі, Срібну Землю. Вона, сповнена невмирущими ділами найкращих її дітей, оновлена й відкуплена їхньою святою кров'ю вже ніколи не буде чужою.

Румунські вояки поволікли мене на „Сігуранцу“.—

Уже по поновленій окупації мадярами Карп. України — на сербській землі, серед земляків, тих що їх „дзедови“ прийшли з горниці” у Бачку й там заложили оселю „Руский Карестур“, я довідався від одного старшини „Січі“, що пор. Шука живий і здоровий на призначеному місці на заході. Він мусів бути живий. Йому було

Ф. О.

ЩОСЬ БІЛЬШЕ ВІД КОРДОНІВ

Розпочинався жинва, а з ними прийшли й чутки про війну. Серед села збиралися люди і про щось тривожно розмовляли. Про що вони говорили, того не могли збагнути малі хлопці, граючись в „кічки“. Якогось дня увечорі повернувся батько з постерунку жандармерії і про щось говорили з мамою. А ранком забрав він коня, що — хоч був на „державному штаті“, але все стояв у нас в стайні. Нам'ятаю тільки, як працював з нами, шлюючи кожного в годову.

Сидячи на коневі, батько махнув до нас своєю шапкою та й від'їхав. На наш запит: куди поїхав ботько? — мама коротко відповіла: „На войну, діти!“ Тоді й ми, дівчора, зрозуміли, що війна то щось недобре. Ми не могли збагнути в своїй уяві, як виглядає війна. Знали тільки, що війну попередило затьмарення сонця, — старші говорили, що собаки в селі вили на схід, а не догорні, либонь, віщували війну з москалями.

А вона вже почалася 1. серпня 1914 р. Дехто в селі розповідав, що бачив, як виглядають „черкеси“ з довгими піками. Війна наближалась до нас. Одного пам'ятного світанку розбудила нас стрілянина, — мати забрала всіх нас, 5 дітей до півниці. По якомусь часі, як виїшли ми з півниці на подвір'ю стояла військова кухня, а кригом багато, багато вояків, але в якихось чужих уніформах, не таких, як ми бачили. Мої старші брати й сестра тихо перешіптувались: „Це москалі“. Бачу в стайні й столілі повно коней. В хаті всі вікна й двері повідчиняні, а в середині чужі вояки. Мати стоїть перелякана, а ми п'ятеро обступили її кругом, намагаємось зрозуміти що діється. Згодом до матері підступив якийсь вояк, щось питав — а потім велів опорожнити одну кімнату (зі сіней на ліво), а нас почастила кістковим цукром. Кожного питав про ім'я, де батько та як батькове ім'я, а мені малому сказав: „Не бійся Федоре Олександровичу — ти мій земляк, хоч і австрійка“. Тим часом мама забрала нас в хату і я подався з наймолодшою сестрою в найбезпечніше місце в хаті — на піч. В другій кімнаті заквартирували вояки, а між ними і цей, що давав нам цукор. Я нерадо їх бачив і тоді, як хтось з них заходив до нашої хати, щоб зварити кип'ятку — тікав на піч. Час минав, — одні вояки приходили, а другі відходили.

Від батька ми не мали ніякої вістки, отже числилися з тим, що він при відступі австрійського війська відійшов на захід. Зимом в нас знову квартирували вояки російської армії. Ця частина армії якось довше квартирувала в нашому селі й тому мали ми можливість ближче приглянутися до них. Вояки запрошували не раз мого старшого брата зайти в їх кімнату, де частували чаєм, кістковим цукром, або пшоняною кашою. То-

призначено долею, українською долею, створити найкращу легенду наших років. Йому було суджено зложити свою буйну голову за Україну на рідній землі і стати невмирущим Тарасом Чупринкою.

ді й я мав вже більше відваги та йшов разом з братом, любив дивитись, як вони грали в карти. Один них видався мені найпривітнішим, тому я любив стояти все коло нього. Він — як нині тямлю, — все питав мене, чи пам'ятаю його ім'я, яке він мені через кілька днів пригадував, бо я все забував. Це був Федір Денисович (він вимовляв Денісовіч) Ляскало з Полтави. Казав, що жив напроти пам'ятника Котляревського і я обіцяв заїхати до нього в гості, як виросту. Коли був сам, то співав: „Як умру — то поховайте”, а мамі й старшому братові признався, що він є студентом Київського Університету, був засланий на Сибір за те, що на Університеті (з якоїсь нагоди не тямлю вже) студенти співали „Не пора, не пора”.

Фронт тоді стояв під Тарнополем коло Бірок Великих і Ступок. Снігом позамітало шляхи і, мабуть, це зупинило бої та пересування військ. Одного вечора заходить Федір Денисович в нашу хату й каже матері: „Слухай хозяйка! Щоб ти сказала на те, якби я подав тобі вістку від твого чоловіка?” Мати видивилася на нього й зацікавилася з недовіря й несподіванки. А він подав коротеньку записку від батька та пляшку руму, а при тому каже: „Як хочеш завтра підеш зі мною й побачитесь”.

Казали потім, що фронтова лінія переходила через село Ступки коло Тарнополя і взимку вояки „використовували” фронтову тишу в хуртовину і, на догідному для них „митному пункті”, міняли рум за тютюн. Цим „митним пунктом”, як потім оповідав мені батько, була одна селянська хата в прифронтовій лінії, де увечері, як потемніло, — сходилися вояки з одної й другої сторони. Хата була пуста, бо селян з неї вивезено. Як дійшло до такого „митного пункту”? Справа була проста. Вояки першої лінії дуже часто перекликувались через фронт між собою, хоч це було дуже заборонено. Батько розповідав як на Різдво Христове він перебігав простір між одними окопами, а з другої сторони фронту почув: „Австріяк не втікай — ей Богу не буду стріляти”. Батько затримався хвилинку і голосно привітав: „Христос Раждається”. І чує відповідь: „Славте Його”. Дивись — та ж він не герман — говорять так, як і ми”.

Мати зібралася другого дня вранці та разом з моїм старшим братом і сестрою пішли з Федором Денисовичем і ще трьома вояками до фронтової полоси. Увечері, того ж дня, батько вже ждав на одній „митній хатині”, бо вояк, якому дав картку, обіцяв, що принесе відповідь. Федір Денисович велів затриматися матері з дітьми в снігах, а сам увійшов до хати. На запит батька, чи має відповідь — він сказав: „Я тобі не письмо, але жінку з дочкою і сином привів” і відчинив двері в сніп. Раділи, розпитували й плакали. Федр Денисович бачив те все та й каже батькові: „Знаєш, я тобі дам свою одежу і йди до себе до дому подивитися на дітей і господарство, тільки ж ти завтра увечері вернись, бо як не вернешся, я буду змушений здатись в полон”. Батько переодягся у російську салдаську одежу і пішов з матір'ю, братом і сестрою додому, а земляк з

І. Б-ко.

З Л Е К Т У Р И

На книгарських полицях Англії появилася цікава книжка Хрістофера Давсона „Understanding Europe” („Розуміння Європи”). Деякі з цікавих думок автора, якими насичена ціла книжка, нижче подаємо:

Ліберальний ХІХ в. бачив в скорім розвою знання й технічних здобутків абсолютне добро, трюмфальний похід необмеженого людського розуму. Лібералам ХІХ ст. видавалося, що це наскрізь демократичний процес, що нарешті настане загальна рівність і вільність для всіх. Та це реалістичне передбачування завело сподівання. Не настав досконалий світ. Навпаки — Лібералізм був коліскою ще більш жорстокою світу, який будьколи знала історія. Форма комунізму, втілена в Росії є найкращим цього доказом.

З Європою сталася подія, незнана в дотеперішній її історії. За життя одного покоління європейський світ втратив культурне, політичне й господарче провідництво, угрунтоване століттями й дотепер у світі безспірне. У другій світовій війні Європа зазнала страшного удару. Зруйнована, поділена на сфери впливів, перестала бути осередком, що сконцентровував би торгівлю й фінанси світу. Не може вона сама себе ані вижити, ані оборонити. Є меншістю, залежною від інших. Не проводить світом, але сама залежна від двох центрів,

Наближаються Річні Збори ООЧСУ.

Чи Ваш Відділ вирівняв всі заборгованости перед Головною Управою? Коли ні, то зробіть це негайно.

Полтави дожидався його до вечора другого дня в австрійській уніформі.

Пізно розбудила нас мати і звеліла пізнавати батька в шинелі поміж трьома салдатами. З просоння я не пізнав батька, поки він не заговорив голублячи. Ми не спали цієї ночі. Всі сиділи, а батько гостинився разом з рос. вояками, попиваючи австрійський рум при завішених вікнах.

На другий день, над вечір ми прощалися з батьком, як він сідав разом з трьома рос. вояками, мамою та братом до саней, щоб додержати слова Федорові Денисовичові Ляскало — такому ж українцеві з Полтави, яким був мій батько з Тарнопільщини.

Обидва вони служили в різних арміях і чужим державам, — але українська кров ріднила їх і через кордони.

Примітка: Хай цей маленький спогад в третю річницю смерті бл. п. мого Батька Олександра К. зі Збаращини, Зах. Україна, буде прикладом, що 150-літні кордони, які ділили Україну, були тільки штучним витором на живому тілі нації. Земляки з Полтави і Збаража знаходили спільну мову за всяких умов.

Ф. О.

що лежать позаа нею: один — у Москві, другий — у Вашингтоні. Утратила почуття безпеки. Живе в стані нервовного очікування, що принесе завтра. Упадок політичний та економічний супроводить і упадок культурного провідництва. Америка, що вийшла з неї починає вважатися за щось інше й далеко ліпше. Та карколомна зміна її стану підважила віру у власні сили, у вікові традиції та вартості і викликала ніби комплекс упослідження. На порядку денному — паломництво державних мужів: з одної сторони до Вашингтону, а з другої до Москви. Такої ситуації не було в жадному періоді її історії. Коли упала Греція, а пізніше Рим, то їх культурні традиції ще довгі століття жили в європейській спільноті, щоб врешті поволі поступитися місцем перед християнською культурою. Все це відбувалося в тім сеамім середземноморським басейні.

Революція в Європі, викликапа проти європейського духу, випередила упадок політичний та господарський. Вона збурила спільні духові цілі, захитала всю систему моральних вартостей, які виводилися з християнської традиції. Кожна культура має релігійні підстави. Усі великі творчі культури світу буди зв'язані з великими релігіями. Заник релігійних первнів спричинював упадок великих державних будівель. Західня культура завдячує своє постання й свої величезні здобутки релігійному імпульсові, вона майже вся бере свій початок з християнства. Європа не є відрубаною географічною одиницею, але півостровом, що виходить з Азійського суходолу. Ніколи не була вона одноцілим політичним твором. Але була великою культурною формацією. Є то континент, початок якому дали греки. Вони створили концепцію гуманістичної культури. Християнство — східний чинник перещепило до геліністичного-римського світу відвічні сакральні традиції. Молоде ще мало досить сили, щоб пережити упадок римської імперії, на її руїнах зберегти старовинну культуру й дати приставище переможеним народам перед варварами, що сунули з європейського континенту. Християнство з'єднало Європу в одну цілість зі спільними моральними вартостями й спільними цілями. В епоху короля Карла Великого воно становило єдність, що обіймала всі ділянки життя одиниць і цілих збірнот. Усе середовіччя було виповнене розширенням і доповненням сокральної монархії. В століттях XI — XV Європа з невеликого зерна розрослася у велике дерево культури, яке перевищило енергією свого розвою всі східні культури. Коли період Відродження (XV ст.) розбив теократичну єдність Європи — то заступив її універсальною світською культурою. В тому часі гуманізм на місце католицизму став творцем духових вартостей. Був це прекрасний етап християнства й античної культури. В продовж двох століть ішли релігійні війни, однак наука й мистецтво були спільними для розсвареного європейського континенту, не дивлячись на його політичні границі. І шойно XVIII ст. виповняється пристрасно раціоналістичною критикою релігійних підстав культури. Дало воно початок розділу культури від релігії. Постає автономічна культура, яка зірвала свою залежність від релігійних традицій. На цей час приходять революції — політична у

Франції й промислова в Англії. У французькій революції прийшла до голосу течія глибоко антихристиянська й антикультури. І раціональні цілі, зв'язані християнством, вийшли наверх. Промислова революція в Англії побільшила матеріальні багатства, але послабила внутрішню вартість одиниць й ціну людини, як робітної сили. Вона зродила гострі клясові напняття, створила незнаний перед тим поділ нових інтернаціоналізмів — капіталу й праці.

Характеристичною прикметою західньої культури була одинична відповідальність і дух моральної напруги. Клясова ідеологія заступила відповідальність індивідуальну відповідальністю маси. На місце моральної напруги поставила історичну конечність. Пізніше оті революційні рухи знайшли собі найкращий ґрунт у двох народах: в німців і росіян. Німці стали генератором революційних ідей, Росія стала теречом, де ті ідеї мобілізуються для остаточного знищення західньої культури. Російський революційний рух Давсон називає відверненою релігією. Відбивається це в доктрині Маркса — Леніна — Сталіна, в якій матеріалізм і атеїзм є релігійними догмами. Наука Маркса притягала росіян своєю фатальністю неунникених змін, своїм месіянізмом, що вбачав в пролетаріяті вибрану клясу. Ввійшла вона на місце російської нігілістичної постави, що перекреслювала всі традиції та культурні здобутки. Те, що сталося в Росії, в державі, яка носить в собі східно-азійські первні і від часів Петра I форсовано й механічно уподібнюється до Заходу — наростає тепер в Азії і Африці. А ті наростаючі революційні сили вістря своє скеровують проти Європи.

Сьогоднішня Росія змагає до того, щоб культурні підбитих нею народів і держав взаємно покривалися. Провіда верства Советського Союзу зміряє до того, щоб виховати своїх громадян в тому наставленню, щоб їх все ділило, а нічого не зв'язувало з Заходом. Тепер до цього процесу хочуть залучити й Китай.

Був час, коли Росія вагалася між Сходом і Заходом. Сьогодні перемогла в Москві концепція Сходу. Скорим темпом іде упромисловлення Середньої Азії та затіснюється Союз з Китаєм — найбільшим у світі збірником людської енергії. Сьогоднішня Росія пригадує державу монголів XIII ст. — але з далеко більшим нищівним потенціалом. Вона смертельно загрожує Європі та її всім віковичним досягненням. Советський Союз став механізмом, що убив всі духові вартости людини, знищив її як особу, перетворив людину в одну велику масу термітів, позбавлених власної волі. На Росії сповнилися пророчі слова: всюди там, де людина хоче перетворити державу в небо, перетворює в пекло.

Кольпортери! Поспішіть розрахуватись за 1953 рік.

Чи Ви сплатили передплату? Коли ні — зробіть це негайно.

Б. К-ий.

СВЯТ ВЕЧІР У В'ЯЗНИЦІ.

Писати про Святу Вечерю і Різдво в тюрмі НКВД — хтось може сказати що це фарса. Бо який же там Свят-Вечір в тюрмі? Та все таки цей вечір був зовсім відмінний від всіх інших буднів. Простора заля на Замарстинівській тюрмі, Мабуть 84 число, помішувала в собі понад 130 осіб. Думаєте, що ця заля мусіла бути дуже простора. Та де там... Трохи більша кімната із чотирьохма вікнами, з матовим шклом, наповнена людьми, що годі було подумати, щоб примістити хочби ще 5 осіб більше. Гуща оброслих чоловіків виповнювала шцерть кімнагу, яка нагадувала своїм гомоном величезний вулнк. Ні ліжка, ні сінників, навіть коців не було. Кожний мав своїх кільканадцять сантиметрів і, так сяючи, чи лежачи коротав чоловік свої дні.

Хоч як було тяжко на душі, прикро і безмежно боляче чекати частого виклику на допити, то все таки українська група, яка була найчисленіша, думала про відсвяткування Святого Вечора 1941 року. Ми жили дружньо. Мали свого провідника камери і господаря групи. Всі новоприбулі добровільно віддавали свої харчі з дому (якщо їх перед тим не відібрали) до розпорядимости господаря, який ділив піміж всіх зголоднілих. Мені доводилось займатись розподілом таких харчів, отже вже задалегідь поробив я запаси на Свят-Вечір. Було зо 2 кілограми цукру, фунт смальцю і кусок засохлої білої булки, це ввесь наш харчевий шпіхлір. До того запасу багато причинилися один інженер білорус, пріззвища не пригадую. Дуже інтелігентна людина і з великими симпатіями до українців. Другий — Юрко Шевчук з Сущна, студент львівського університету, надзвичайно боєвий член ОУН, який свою відвагу і силу виказав на хребті одного провокатора, жидка з Камінки Струмілової, який все доносив вістки до НКВД з камери. Хоч відсидів 6 діб перед Різдвом в темниці, однак камера була вдячна Юркові, бо провокатора забрали з камери.

Тиждень до Свят-Вечора ми виробили певний пляч. Теолог Дяків підготовляв релігійну частину, я мав подбати про просфору, кутю і торт. Українська група тримала задалегідь доучення, а саме:

а) заощадити протягом тижня одну пайку хліба і здати до спільного „магазину“, б) якщо буде пенцакова зупа (із зерен ячменю), вловити всі зернини (яких було не більше одної ложки) і зложити до окремого начиння, рівнож зробити запас фусів з кави, яких звичайно було найбільше, в) взяти участь в пробі колядок, під проводом Дякова, г) направити всю драгтиву білизну і по можності випрати (тому пишу по можності бо через брак води в камері кожний на прання користався із однієї миски води).

Здисциплінована група українців виконала всі доручення як слід. Був клопіт з пенцаком, який дали за два дні перед Святою Вечерою і було досить часу, щоб вона прикиснула, з половини миски зробилася повна (пенцак рушився). Та хто звертав би увагу на такі дріб-

ниці. Дяків мав клопіт, бо не було українського греко-католицького священника, щоб поблагословити просфору. Перед Різдвом до камери вихнули старшого віком, легко шпакатового, середнього росту мужчнну, як виказалось, це був о. Коверко. Це доповнило українську групу до самовистарчальности.

Як звичайно, перше місце мала зайняти кутя. Який там пенцак не був, його трохи прополоскали, перемішали з фусами з кави, додали цукру і „кутя“ готова. Ввесь запасний хліб розібрано з шкуринки, мякушку розмочено у воді, перетерто в мисках з тимиж фусами з кави і цукром, пороблено форми тортів, які були найбільшою атракцією. До просфори я взявся сам. Із сухої булки я покравяв малої величини кісточки, в окремому начинню спалено цукор (на вогонь використано скалки з долівки) до бронзової барви і кожну кісточку просфори замочено в сиропі, наче в мід. Хоч не було 12 страв по традиції, не було це так зроблено як материнськими руками на волі, але кожному з нас світлилися очі, ждучи вечері.

На дворі робився сутінок. Ми світу й зірок не бачили, але припускали, що десь там над змореною і стероризованою Україною зійшла перша зірка. Зовнішній вигляд в'язнів був відносно дбайливий, всі чисті і настрої були дуже святочні. Поляки тільки обсервували і дивувались. В одному кутку долівки застелено чистими платками. На почесному місці стояла просфора і кутя, далі торти у формі миски (тареля). Отець Коверко приступив до відправлення відповідних молитов. Хор, сяючи з підібганими ногами по долівці, заспівав притишено „Бог Предвічний“. Коляда зворушила до глибини кожного з нас, щось боляче стискало горло і самі сльози зросили вії. Отець Коверко складаючи побажання закінчив словами: „...Син Божий прийшов на світ, щоб спасти людство від первородного гріха. Вмер в муках на хресті, за велику Ідею і Правда перемогла. Ми — друзі — несемо терпіння теж за ідею Правди і Визволення, вірю в той час, коли могутнім голосом заспіваємо у Самостійній Українській Державі“. Поділив просфору між всіх, не поминаючи польської делегації, яка була запрошена на нашу Святу Вечерю. Польська делегація була до глибини зворушена і у своєму привіті Д-р Домбчевскі сказав, що українців добре пізнав шойно в тюрмі і, що він нашу українську групу, може поставити за взір польській групі. В кінці побажав сповнення бажань національної волі українському народові. Після щирого привіту інженера-білорусина наступила гостинна. Такої смачної гостини ніхто на волі не зуміє оцінити, хто не сидів у советській в'язниці. Дяків показав всю свою майстерність в підготовці колядок. Обсерваційний пункт під дверима зголошував, що сторож заслуханий в колядки і можна співати. Лише один раз сторож звернув увагу: „давай потіше“. Особливо за хоплювався генерал Чаплінський, який мав відзнаку

„героя СССР” і сидів разом з нами. Кожному з нас колядки нагадували дитячі роки, як нераз засніженими вулицями бродили по селі, хата від хати, колядували на Боевий Фонд, Просвіту Рідну Школу, Церкву і т. п. Грицеві Березі і Харчукові з Радехівщини колядки витиснули сльози з очей. Це молоді юнаки, які гідно несли прапор Української Революції і за ту Ідею віддали своє життя в тюрмі. Другого дня Різдво! По Службі Божій я додатково розділив по скибочці хліба, посма- рованій запасним смальцем.

Ніколи не забуду особливу постать д. Гриніва, який весь час тримався окремо, не входив в ближчі зв'язки з нами, все був поважний і задуманий. Гринів для мене був дуже загадковий своєю таємничістю. Я привітав з Різдвом Христовим, даючи скибку хліба, — і тоді він виявив своє довір'я до мене. Про справу мало говорив, сказав, що дуже поважна і його жде найвища кара. Перейшов страшні тортури, а в доказ того показав глибокі близни, якби хто повідтинав кавалки м'язів на ногах, вище колін. Просив не забути, як виїду на світ, що Гринів держався гідно. Я припускав, що це міг бути член ОУН на високому пості. Пізніше забрали його з камери і слід загинув.

З РІЗДВЯНОГО СЛОВА

КОРОЛЕВИ ЄЛИСАВЕТИ ДРУГОЇ

„Дехто висловлює сподівання, що моє владарювання має бути новою елісаветинською добою. Правду кажучи, я не відчуваю себе подібною до моєї великої попередниці з Тюдорів, яка не була оцасливлена ні подружжям, ні дітьми, яка правила як деспот і не могла залишити своїх рідних берегів. Але є одна знаменна подібність між її і моєю добою. В її державі, малій і бідній порівняно з її європейськими сусідами, її владарювання було велике духом і щедро обдароване людьми, готовими опанувати світ. Нині цей великий коммон-вейт, головою якого я маю честь бути, з його старовинними державними установами, багатий матеріальними ресурсами, — ще багатший підприємчивістю і силою духа його народів.”

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

Дня 13 січня 1954 помер член 11 Відділу ООЧСУ в Йонкерсі

бл. п. СЕРАФИН АНДРІЙ

на 68 році життя. Покійний походив з Волі, повіт Ясло. В час свого сороклітнього побуту в ЗДА брав активну участь в українському організованому житті.

Вічна йому пам'ять!

Дня 17 січня ц. р. в Карльсруге, Німеччина, помер сл. п.

АНДРІЙ МИКОЛАЄВИЧ ЛІВИЦЬКИЙ

А. М. Лівіцький народився 9 квітня 1879 р. в Лінкові Золотоносського повіту, на Полтавщині. Походив з старого козацького роду, закінчив р. 1904 правничий факультет Київського Університету.

Як діяльний громадсько-політичний діяч був репресований і переслідуваний царським урядом.

Національна Революція 1917 р. застає сл. п. А. М. Лівіцького мировим суддею. Покійний бере діяльну участь в національно-визвольній боротьбі українського народу.

Після Трудового Конгресу стає міністром уряду УНР, як представник Української Соціалістичної Робітничої Демократичної партії (УСРДП)

З доручення Головного Отамана очолює дипломатичну місію і веде переговори з польським урядом та підписує договір 22 квітня 1920 року, — Варшавський договір. Року 1926, після трагічної смерті Симона Пелюри, 25 травня, як тогочасний голова уряду УНР на еміграції, сл. п. А. М. Лівіцький переймає титул в. о. Голови Директорії і Гол. Отамана.

Десятого червня 1948 р. А. М. Лівіцький проголошує „Тимчасовий закон Реорганізації Українського Державного Центру” на еміграції, в якому переймає обов'язки Голови Директорії, як Голова Держави з титулом президента.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ “ВІСНИКА”

Передплата на рік \$4.00

Передплата на півроку 2.25

Ціна окремого примірника .... .50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошовим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошові перекази треба вповнювати на адресу:

“V I S N Y K”

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаємо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редагує Колегія

Головний редактор

I. Вовчук

ДРУКАРНЯ „ДНІПРО”

сумлінно, дешево і своєчасно виконує друкарські роботи: склад,
друк і оправа

ГАЗЕТ
ЖУРНАЛІВ
КНИЖОК

в українській та англійській мовах, а також: оповістки, весільні за-
просини, білети (тикети), клепсидри, летючки, афіші малі і великі.
Звертайтеся на адресу:

“DNIPRO”, 77 East 8 Street, New York, N. Y.

Тел. GRamercy 5 - 7860

ЗБІРКА НА ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД В ЗЕЛЕНІ СВЯТА

СИРАКЮЗИ:

Листа ч. 1 — \$ 4.00 — збірщик Е. Гусак (П. Ткач \$ 2,
Е. Гусак \$ 1, П. Олійник \$ 1).

Листа ч. 2 — \$ 10.00 — збірщик Г. Свенцінський (по
\$ 1: Г. Свенцінський, І. Голіборода, В. Гук, В. Лукачек,
В. Гозеляк, І. Миколаєвич, В. Бузяк, В. Бойко, В. Май-
кович, М. Гричкусь).

Листа ч. 3 — \$ 16.00 — збірщик А. Динька (\$ 2: А.
Динька, \$ 1: В. Дмитришин, Е. Машталір, М. Пастушан-
чик, І. Гриник, М. Вроблевська, нечіткий, нечіткий, А.
Кшипровська, М. Гарай, О. Граб, нечіткий, М. Годжак, М.
Дмитрик, В. Дмитрик).

Листа ч. 4 — \$ 16.75 — збірщик К. Бузько \$ 1: І. Шу-
тняк, Г. Динька, П. Гіль, П. Луцишин, В. Гайдук, нечіткий
Л. Кіт, І. Каменюк, О. Герло, І. Дрозда, А. Бузько,
І. Щербаневич, М. Годжак, нечіткий, М. Лучин, К. Бузь-
ко; \$ 0.50: Т. Луцишин; \$ 0.25: С. Монастирський.

Листа ч. 5 — \$ 6.00 — збірщик М. Проскуренко. \$ 1:
М. Павлів, П. Башуцький; \$ 0.50: М. Проскуренко, В.
Лебедь, І. Кумановський, О. Грипа, П. Гринюк, М. Шиль,
Р. Возняк, Д. Винарчук.

Листа ч. 6 — \$ 2.00 — збірщик С. Грищик. \$ 1: С.
Грищик, Т. Марчак.

Листа ч. 7 — \$ 16.00 — збірщик М. Годжак. \$ 3: Д.
Ткач, Мельничук; \$ 1: Т. Ціпала, І. Луцак, І. Шушляк, П.
Башуцький, С. Рекуляк, І. Пиндус, Г. Базар, П. Гриник,
М. Карпишин, О. Глива.

Листа ч. 8 — \$ 6.00 — збірщик Т. Іванів. \$ 3: П.
Пічкур; \$ 1: М. Гоголь, Т. Іванів, Н. Іванів.

ЧИКАГО:

Листа ч. 21 — \$ 11.00 — збірщик М. Білецький. \$ 1:
М. Білецький, О. Зрада, М. Єдліцький, В. Турчиновсь-
кий, В. Савчак, А. Гайдук, М. Вишневський, О. Ярема,
І. Салацький, інж. нечіткий, Я. Комаринський.

БОФФАЛО:

Листа ч. 27 — \$ 43.00 — збірщик П. Перцак. \$ 3: І.
Андріюк; \$ 2: М. Бурій, Ф. Шумеляк, П. Ковалик, І.

Перцак, М. Мандзій, О. Пастухевич, М. Бурак, Я. Сло-
бодинський, С. Ковтало, М. Смук, М. Ортимович, В.
Бойко, С. Шрамко, М. Гнатик, Я. Литвин, М. Лисак, Л.
Гринчак, В. Мельник, В. Музика, Т. Наливайко.

Листа ч. 28 — \$ 31.00 — збірщик П. Перцак. \$ 3: Л.
Головатий; \$ 2: М. Ортинський, С. Мандзій, П. Приндота,
В. Райца, М. Завадівський, А. Швець, С. Шуманський,
Ф. Райца; \$ 1: П. Бобенчук, М. Сум, О. Олійник, М.
Нестерук, Р. Сидоляк, О. Була, С. Душенко, І. Чмола,
П. Бутрин, П. Гринчак, І. Нижник.

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

В ч. 8 (62) „Вісника” на ст. 10, в заголовкові, надру-
ковано: „Проблеми”, має бути „Проблема”.

На ст. 36, другий рядок згорі, надруковано: „Боже
співучого народу”, має бути „Вожде співучого народу”.

Незабаром вийде з друку монументальна
історична праця

„ІСТОРІЯ РУСІВ”

українською мовою

За редакцією проф. О. П. ОГЛОБЛИНА.

Літературний редактор В. ДАВИДЕНКО.

Тираж обмежений.

Поспішіть з передплатою. Книжка з вступною
статтею матиме 300 сторінок друку.

За попереднім замовленням ціна книжки \$ 2.50
з пересилкою \$ 2.75.

Замовлення надсилайте на адресу:

— V I S N Y K —

P. O. Box 304, Cooper Sta. ODFP
New-York 3, N.Y.